

Pilsonības un migrācijas
lietu pārvalde

PRAKSE DARBĀ AR NEPILNGADĪGĀM PERSONĀM

BEZ PAVADĪBAS

IZPĒTES DARBS

LATVIJAS ZIŅOJUMS

Rīga, 2018.gada janvāris

Ar Eiropas Savienības Padomes 2008.gada 14.maija lēmumu Nr.2008/381/EK izveidots Eiropas migrācijas tīkls, kura mērķis ir pildīt Eiropas Savienības un dalībvalstu institūciju informācijas vajadzības, sniedzot aktuālu, objektīvu, uzticamu un salīdzināmu informāciju par migrācijas un patvēruma jomu, tādā veidā atbalstot Eiropas Savienības politikas veidošanu minētajās jomās. Eiropas migrācijas tīklu izmanto arī, lai sabiedrībai nodrošinātu informāciju par šiem jautājumiem.

Eiropas migrācijas tīklu veido Eiropas Komisija un dalībvalstu nozīmēti kontaktpunkti. Katrs kontaktpunkts izveido valsts migrācijas tīklu.

Katrs valsts kontaktpunkts sagatavo izpētes darbus, kuru tēmas ir noteiktas attiecīgā gada darba programmā. Izpētes darbu tēmas ir saistītas ar trešo valstu valstspiederīgo migrācijas jomu.

Eiropas migrācijas tīkla Latvijas kontaktpunkts ir Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde.

Kontakti:

Čiekurkalna 1.līnija 1, k-3,

Rīga, Latvija, LV-1026

Tālrunis: +371 67219492

Fakss: +371 67219431

E-pasts: emn@pmlp.gov.lv

Tīmeklis: www.emn.lv

Darba autori:

Lauris Neikens, Labklājības ministrijas Bērnu un ģimenes politikas departamenta vecākais eksperts

Anželika Alika, Valsts robežsardzes Galvenās pārvaldes Dienesta organizācijas pārvaldes Atgriešanas un patvēruma meklētāju lietu nodaļas galvenā inspektore

Kitija Kursā-Garkakle, Eiropas migrācijas tīkla Latvijas kontaktpunkta eksperte

Recenzents:

Marta Zvaune, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Juridiskās nodaļas vadītāja

Projekts tika finansēts ar Eiropas Komisijas atbalstu. Šī publikācija atspoguļo vienīgi autoru uzskatus, un Eiropas Komisijai nevar uzlikt atbildību par tajā ietvertās informācijas jebkuru iespējamo izlietojumu.

Projektu līdzfinansē Eiropas Savienības Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonds

SATURS

PRIEKŠVĀRDS	4
LATVIJAS ZIŅOJUMA KOPSAVILKUMS	5
DEFINĪCIJAS	7
1. IZMAIŅAS NORMATĪVAJOS AKTOS LAIKA POSMĀ NO 2015.–2018.GADAM	9
2. ĀRPUSĢIMENES APRŪPE	11
2.1. Izmaksas par ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanu	14
2.2. Bērna labāko interešu ievērošana	15
2.3. Aizbildnības nodrošināšana	16
2.4. Atbalsta pasākumi sasniedzot pilngadību	17
2.5. Izaicinājumi un problēmjaucājumi	18
3. NEPILNGADĪGO PERSONU BEZ PAVADĪBAS INTEGRĀCIJA	19
3.1. Tiesības uz veselības aprūpes pakalpojumiem	22
3.2. Tiesības uz izglītību.....	23
3.3. Tiesības uz nodarbinātību.....	24
3.4. Sociālā labklājība	27
4. NEPILNGADĪGO PERSONU BEZ PAVADĪBAS ATGRIEŠANA	28
5. NEPILNGADĪGO PERSONU BEZ PAVADĪBAS BĒGŠANA	30
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS	32

PRIEKŠVārds

Eiropas Migrācijas tīkla Latvijas kontaktpunkta ziņojums ir sagatavots atbilstoši vienotai izpētes darba specifikācijai, atbilstoši kurai informāciju sniedz Eiropas Savienības dalībvalstis. Valstu iesniegtā informācija tiek izmantota izpētes darba “Dalībvalstu prakse darbā ar nepilngadīgajiem bez pavadības” sintēzes ziņojuma izstrādei. Sintēzes ziņojums 2018.gada 3.ceturksnī būs pieejams Eiropas Migrācijas tīkla Latvijas kontaktpunkta mājaslapā www.emn.lv.

Darba mērķis

Eiropas migrācijas tīkla izpētes darba “Prakse darbā ar nepilngadīgajiem bez pavadības” mērķis ir sniegt informāciju par dalībvalstu pieejām darbā ar nepilngadīgajiem bez pavadības no trešajām valstīm pēc gala lēmuma viņu patvēruma lietās, kad tiek piešķirta uzturēšanās atļauja, un seko personas integrācija vai, kad pēc negatīva lēmuma patvēruma lietā nepilngadīgais bez pavadības tiek pakļauts atgriešanas procedūrai. Tāpat izpētes darbā ir apskatīti statusi, kurus var piešķirt humānu apsvērumu dēļ, piemēram, kad nepilngadīgo nav iespējams atgriezt uz viņa izcelsmes valsti, vai kā cilvēku tirdzniecības upurim. Ņemot vērā, ka liela daļa nepilngadīgo bez pavadības, kas ir ieradušies Eiropas Savienībā, ir tuvu pilngadības vecumam, izpētes darbā ir pētīta kārtība, kā tiek organizēta nepilngadīgo sagatavošana un pāreja uz patstāvīgu dzīvi, un kādi atbalsta mehānismi dalībvalstīs ir izveidoti.

Pamatojums

Pēdējos gados Eiropas Savienības dalībvalstīs ir vērojams straujš patvēruma pieteikumu skaita pieaugums, kas ir saistīts ar krīzi Sīrijā. Kā liecina Eurostat dati 2016.gadā Eiropas Savienības dalībvalstīs ir saņēmušas gandrīz 1,3 miljonu patvēruma pieteikumu, kas ir piecas reizes vairāk nekā 2010.gadā. Līdz ar patvēruma meklētāju plūsmas pieaugumu, ir pieaudzis ieceļojušo nepilngadīgo bez pavadības skaits no 10 600 2010.gadā līdz 96 000 2015.gadā, kad atkal piedzīvoja kritumu līdz 63 000 2016.gadā.

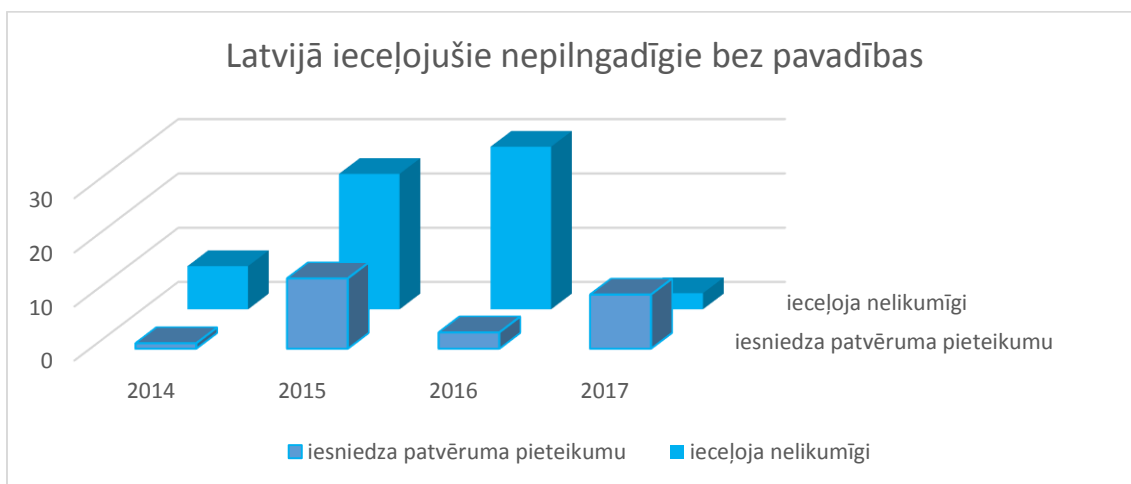
Ņemot vērā straujo ieceļojušo nepilngadīgo bez pavadības skaita pieaugumu, dalībvalstis saskārās ar jauniem izaicinājumiem integrācijas un atgriešanās jomās, jo patvēruma meklētāji, kuriem ir piešķirta starptautiskā aizsardzība, ir jāintegrē vietējā sabiedrībā, bet tie, kuriem ir negatīvs lēmums patvēruma lietā, ir jāatgriež vēlamā gadījumā brīvprātīgā kārtā. Minētajās situācijās dalībvalstīm ir izaicinājums rast piemērotākos risinājumus, kas atbilst bērna labākajām interesēm un ir saskaņā ar Eiropas Savienības un nacionālajiem normatīvajiem aktiem.

Izpētes darba mērķis ir salīdzināt dalībvalstīs izveidotos risinājumus un identificēt labās prakses piemērus darbā ar nepilngadīgajiem bez pavadības.

LATVIJAS ZIŅOJUMA KOPSAVILKUMS

Izpētes darba mērķis ir apkopot informāciju par Latvijas pieeju un līdzšinējo pieredzi darbā ar nepilngadīgajiem bez pavadības no trešajām valstīm, kuri turpina uzturēties Latvijā pēc starptautiskās aizsardzības statusa saņemšanas vai pēc negatīva lēmuma patvēruma procedūrā līdz brīdim, kad nepilngadīgais bez pavadības ir atgriezts uz izcelsmes valsti. Izpētes darba ietvaros ir apskatītas tiesiskās un sociālās garantijas arī tiem nepilngadīgajiem bez pavadības, kuriem ir izsniegta termiņuzturēšanās atļauja, pamatojoties uz humāniem apsvērumiem, vai ir piešķirts cilvēku tirdzniecības upura statuss.

Atbilstoši Patvēruma likumā¹ noteiktajam, **nepilngadīga persona bez pavadības** ir trešās valsts valstspiederīgais vai bezvalstnieks, kas ir jaunāks par 18 gadiem, un ieradies vai palicis Latvijas Republikā bez tādas personas pavadības, kura ir par viņu atbildīga saskaņā ar Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem ģimenes tiesību jomā, (tēvs, māte, aizbildnis) līdz brīdim, kad atbildīgā persona atsāk pildīt pienākumu pret viņu. Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likumam² ikvienam bērnam bez jebkādas diskriminācijas nodrošināma aprūpe un aizsardzība, t.sk. arī ieceļojušiem nepilngadīgiem trešo valstu pilsoņiem bez pavadības.

Latvijā ieceļojušo nepilngadīgo trešo valstu pilsoņu bez pavadības, kuri iesniedz patvēruma pieteikumu, nav daudz. Lielākoties tie ir puiši vecumā no 16-18 gadiem. 2014.gadā patvērumu pieprasīja **1** nepilngadīgais bez pavadības, 2015.gadā – **13**, 2016.gadā - **3** un 2017.gadā – **10**. Lielākā daļa personu līdz brīdim, kad tiek pieņemts lēmums viņu patvēruma lietās, ir sasniegušas pilngadību.

2014.gadā Latvijas teritorijā nelikumīgi ieceļoja **8** nepilngadīgi trešo valstu pilsoņi bez pavadības, 2015.gadā – **25**, 2016.gadā – **30** un 2017.gadā tikai **3**. Šie dati liecina, ka migrācijas spiediens, ko izjuta citas Eiropas Savienības dalībvalstis 2014.-2016.gadā, nepalielināja nepilngadīgo bez pavadības pieplūdumu Latvijā.

Nepilngadīgai personai bez pavadības Latvijā **var tikt piešķirti šādi statusi:**

- bēgļa vai alternatīvais statuss;
- pagaidu aizsardzība (ja to nosaka ar Eiropas Padomes lēmumu);
- ir iespējams izsniegt termiņuzturēšanās atļauju humānu apsvērumu dēļ, ja personai ir derīgs personu apliecinošs dokuments;

¹ Patvēruma likums.- Latvijas Vēstnesis, 2 (5574), 05.01.2016.- [stājas spēkā 19.01.2016.]

² Bērnu tiesību aizsardzības likums, - Latvijas Vēstnesis, 199/200 (1260/1261), 08.07.1998.- [stājas spēkā 22.07.1998.]

- ir iespējams izsniegt termiņuzturēšanās atļauju, ja persona atzīta par cilvēku tirdzniecības upuri un ir derīgs personu apliecinošs dokuments.

Trešo valstu nepilngadīgo bez pavadības uzturēšanās nosacījumi ir noteikti Patvēruma likumā, Imigrācijas likumā, Bērnu tiesību aizsardzības likumā, Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, Veselības aprūpes finansēšanas likumā un tiem pakārtotajos Ministru kabineta noteikumos.

Izpētes darba ietvaros apkopotā informācija liecina, ka, neskatoties uz retajiem gadījumiem, kad Latvijā tiek konstatēti nepilngadīgi trešo valstu pilsoņi bez pavadības, notiek pārdomāta **likumdošanas sakārtošana**, lai konkretizētu iesaistīto institūciju kompetences un sadarbību, lai patvēruma procedūras laikā nodrošinātu tiesību garantēšanu un lai padarītu labvēlīgāku un skaidrāku sociālo pakalpojumu un atbalsta saņemšanu nepilngadīgajiem, kuri saņēmuši bēgļu vai alternatīvo statusu.

Likumu normas tiek pārstrādātas, lai piemērotu tās pašreizējām tendencēm migrācijas jomā.

2016.gadā spēkā stājās jauns Patvēruma likums³, ar kuru tika ieviestas Eiropas Savienības pārstrādātās direktīvas patvēruma jomā. Likumā tika iekļautas normas, kas paredz nepilngadīgām personām bez pavadības, kurām ir piešķirts bēgļa vai alternatīvais statuss, nodrošināt izglītības ieguves iespējas latviešu valodā, kā arī izmitināšanu audžuģimenē, ja tas atbilst viņa interesēm.

Attiecībā uz aizbildnības nodibināšanu pār nepavadītajām personām bez vecāku pavadības Latvijā spēkā esošais tiesiskais regulējums paredz tādus pašus aizbildnības nodibināšanas nosacījumus kā jebkuram citam bez vecāku gādības palikušam bērnam, kuram nepieciešama aizsardzība un interešu pārstāvība.

Nepilngadīgas personas bez pavadības integrācijas pasākumi tiek uzsākti, līdzko ir pieņemts bāriņtiesas lēmums par bērna izmitināšanu bērnu aprūpes iestādē, audžuģimenē, pie aizbildņa vai patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā, kamēr nepilngadīgais ir patvēruma meklētāja statusā. Atkarībā no noteiktās dzīvesvietas un personas statusa Latvijā pieejamie integrācijas pasākumi var atšķirties. Visplašākais integrācijas pasākumu piedāvājums ir personām, kurām piešķirts bēgļa vai alternatīvais statuss. Par šo mērķgrupu arī ir visskaidrākā normatīvo aktu bāze, kas nosaka personas piekļuvi darba tirgum, veselības aprūpes sistēmai, izglītībai un pabalstiem.

Atbilstoši spēkā esošai normatīvai bāzei⁴, pašvaldībām sadarbībā ar bāriņtiesu ir pienākums nodrošināt aizsardzību nepilngadīgām personām savā administratīvajā teritorijā, tajā skaitā nodrošināt nepilngadīgo personu tiesības uz izglītību.

Attiecībā uz nepilngadīgiem trešo valstu pilsoņiem bez pavadības, kuriem ir likumisks pamats uzturēties Latvijā tiek piemērotas tādas pašas tiesību garantijas, kādas nodrošināmas pārējiem bērniem, kuri līdz pilngadības sasniegšanai atrodas ārpusģimenes aprūpē. Palīdzības minimumu pilngadību sasniegušam bez vecāku gādības palikušam bērnam nosaka valsts, bet katra pašvaldība savos noteikumos drīkst paredzēt papildu atbalstu. Tas nozīmē, ka neatkarīgi no pilngadību sasnieguša jaunieša dzīvesvietas (aprūpes iestāde, audžuģimene, aizbildnība) viņam pienākas visi noteikumos⁵ minētie pabalsti un sociālā palīdzība.

Nemot vērā, ka laika posmā no 2014.gadam līdz 2017.gadam tikai 1 nepilngadīgā patvēruma meklētājam bez pavadības ir piešķirts bēgļa statuss, tad darbā ar nepilngadīgajiem bez pavadības iesaistītās institūcijas nav konstatējušas izaicinājumus vai labās prakses piemērus. Tajā pašā laikā turpinās institūciju darbs pie vienota procedūru kopuma izstrādes, lai gadījumā, ja pieaug nepilngadīgo trešo valstu pilsoņu bez pavadības ieceļojušo

³ Patvēruma likums, - Latvijas Vēstnesis, 2 (5574), 05.01.2016. - [stājas spēkā 19.01.2016.]

⁴ Bāriņtiesas likums, - Latvijas Vēstnesis, 107 (3475), 07.07.2006., Ziņotājs, 15, 10.08.2006. - [stājas spēkā 01.01.2007.]

⁵ Ministru kabineta 2008.gada 21.aprīļa noteikumi Nr.288 "Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības saņemšanas kārtība", - Latvijas Vēstnesis 63 (3847), 23.04.2008., [stājas spēkā 24.04.2008.]

skaits, atbildīgās institūcijas spētu attiecīgi reaģēt un būtu noteikta katras iesaistītās iestādes kompetence un rīcība.

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 67.² pantu ir izveidota **Nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēma**⁶, kurā ir iekļauta bērnu tiesību aizsardzībai nepieciešamā informācija, integrējot valsts un pašvaldību institūciju, kā arī ārstniecības personu informāciju par nepilngadīgajiem, kuriem vajadzīgs atbalsts, un gadījumiem, kad veicami preventīvi pasākumi bērnu tiesību aizsardzībai.

Saskaņā ar Latvijas normatīvajiem aktiem par katru ārzemnieku, kurš nelikumīgi uzturas valstī, jāpieņem atgriešanas lēmums. Imigrācijas likumā⁷ ir noteikts, ka atgriešanas procedūras laikā nepilngadīgu ārzemnieku bez pavadības pārstāv bāriņtiesa vai ieceltais aizbildnis. Pieņemot atgriešanas lēmumu attiecībā uz nepilngadīgo ārzemnieku bez pavadības, kompetentā iestāde ņem vērā likumiskā pārstāvja viedokli un bērna labākās intereses.

Latvijas Republikas Tiesībsargs savā 2015.gada ziņojumā⁸ norādījis, ka Valsts robežsardze ir uzlabojusi praksi attiecībā uz nepilngadīgas personas bez pavadības izraidīšanu, īstenojot izbraukšanas rīkojuma vai lēmuma par piespiedu izraidīšanu izpildi tikai tad, kad nodrošināta šīs nepilngadīgās personas nodošana ģimenes loceklim, vecāku likumiskajam pārstāvim, vai pārstāvim, kas nodrošina bērnu tiesību ievērošanu šajā valstī.

2016. gadā notika virkne pasākumu, kas tika veltīti jautājumam par nepilngadīgajiem bez pavadības. Sanāksmes organizēja gan Tiesībsarga birojs, gan Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija. Tajā skaitā 2016.gada rudenī notika seminārs bāriņtiesas priekšsēdētājiem par bāriņtiesas kompetenci un darbības aspektiem saistībā ar nepilngadīgo (kuriem ir piešķirts bēgļa vai alternatīvais statuss) tiesību un interešu nodrošināšanu, tostarp nepilngadīgā ģimenes locekļu meklēšanu. 2017. gadā pasākumi šajā jomā turpinājās, lai izveidotu efektīvu un pārskatāmu iesaistīto institūciju sadarbības mehānismu, gadījumos, kad ir konstatēts ārzemnieks bez pavadības.⁹ Valsts robežsardze sadarbībā ar Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas Bāriņtiesu un audžuģimeņu departamentu turpina darbu pie metodiskā materiāla izstrādes par bērnu, kurš palicis bez vecāku gādības, pārstāvības jautājumiem.

DEFINĪCIJAS¹⁰

Bēgšana: personas rīcība, lai izvairītos no tiesvedības, labprātīgi nenododoties atbildīgajām iestādēm vai tiesai.

Atbalstīta brīvprātīga atgriešanās: brīvprātīga atgriešanās vai brīvprātīga izceļošana, ko nodrošina ar loģistikas, finanšu un/vai citu materiālu palīdzību.

⁶ Minētās sistēmas mērķis ir veicināt bērnu tiesību un interešu aizsardzību, nodrošinot nepieciešamās informācijas apstrādi un sekmējot starpinstitūciju sadarbību šādos jautājumos:

- 1) nepilngadīgā tiesību un interešu aizstāvība;
- 2) nepilngadīgā tiesību un interešu nodrošināšanas uzraudzība;
- 3) profilaktiskais darbs;
- 4) sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu nodrošināšana;
- 5) noziedzīgu nodarījumu un citu likumpārkāpumu novēršana un atklāšana;
- 6) nepilngadīgā meklēšana;
- 7) administratīvo sodu, kriminālsodu, drošības līdzekļu un audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu izpildes nodrošināšana;
- 8) izlīgumu īstenošana un izvērtēšanas ziņojumu sagatavošana par probācijas klientu.

⁷ Imigrācijas likums, - Latvijas Vēstnesis, 169 (2744), 20.11.2002., Ziņotājs, 24, 27.12.2002. - [stājas spēkā 01.05.2003.]

⁸ Latvijas Republikas tiesībsarga 2015.gada ziņojums. Rīga, 2016. Pieejams <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/petijumi-un-publicakcijas/gadazinojumi/gada-zinojumi>

⁹ Ziņojums par migrācijas un patvēruma situāciju Latvijā 2016.gadā, pieejams http://www.emn.lv/wp-content/uploads/APR_2016_part2_LATVIA_LV.pdf

¹⁰ Izmantotas definīcijas no EMT vārdnīcas, 3.0,

Pieejams: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/docs/emn-glossary-en-version.pdf, vai pieminētajiem ES tiesību aktiem, ja vien zemsvītras piezīmēs nav norādīts citādi.

Atgriešanas lēmums/ izbraukšanas rīkojums/ lēmums par piespiedu izraidīšanu: administratīvs vai tiesas lēmums vai akts, ar kuru trešās valsts pilsoņa uzturēšanās tiek uzskatīta vai pasludināta par nelikumīgu un kas norāda vai uzliek pienākumu atgriezties.

Atgriešana/ izraidīšana: saskaņā ar Atgriešanas direktīvas 3.panta 3.punktu ir trešās valsts pilsoņa atgriešanās process - brīvprātīgi vai saskaņā ar piespiedu atgriešanos uz:

- personas izcelsmes valsti, vai
- tranzīta valsti saskaņā ar Kopienas vai divpusējiem atpakaļuzņemšanas nolīgumiem vai citiem pasākumiem; vai
- citu trešo valsti, uz kuru konkrētais trešās valsts pilsonis brīvprātīgi nolemj atgriezties un kurā viņš vai viņa tiks pieņemta.

Brīvprātīga atgriešanās: atbalstīta vai patstāvīga atgriešanās uz izcelsmes, tranzīta vai trešo valsti, pamatojoties uz izraidāmā brīvu gribu.

Brīvprātīga izceļošana: atgriešanās pienākuma izpilde laika posmā, kas šim mērķim paredzēts atgriešanas lēmumā.

Galīgais lēmums: lēmums par to, vai trešās valsts valstspiederīgajam vai bezvalstniekam var tikt piešķirts bēgļa vai alternatīvās aizsardzības statuss saskaņā ar Direktīvu 2011/95/ES un kas vairs nav pakļauts tiesiskajai aizsardzībai atbilstīgi šīs direktīvas V nodaļai, neatkarīgi no tā, vai šāda tiesiskā aizsardzība paredz pieteikuma iesniedzēja palikšanu attiecīgajās dalībvalstīs līdz tās iznākumam.

Integrācija: ES kontekstā – dinamisks, divpusējs visu imigrantu un dalībvalstu pamatiedzīvotāju savstarpējas pielāgošanās process.

Īpaši aizsargājama persona - nepilngadīgie, nepilngadīgie bez pavadības, invalīdi, vecāka gadagājuma personas, grūtnieces, vientuļie vecāki ar nepilngadīgiem bērniem, cilvēktirdzniecības upuri, personas ar smagām slimībām, personas ar garīgiem traucējumiem un personas, kuras ir spīdinātas, izvarotas vai pieredzējušas cita veida psiholoģisku, fizisku vai seksuālu vardarbību, piemēram, sieviešu dzimumorgānu kroplošānu.

Nelikumīga uzturēšanās: trešās valsts pilsoņa, kurš neatbilst vai vairs neatbilst Šengenas Robežu kodeksa 5.pantā minētajiem ieceļošanas nosacījumiem vai citiem ieceļošanas nosacījumiem, atrašanās dalībvalsts teritorijā.

Nepilngadīga persona bez pavadības: nepilngadīgs trešās valsts pilsonis vai bezvalstnieks, kurš ieceļo dalībvalsts teritorijā bez pieaugušā, kas ir atbildīgs par viņu saskaņā ar likumu vai parastajām tiesībām, kamēr viņš nav šādas personas apgādībā, vai nepilngadīgais, kas ir bez pavadības pēc ieceļošanas dalībvalsts teritorijā.

Patvēruma meklētājs: globālā kontekstā – persona, kura meklē patvērumu no vajāšanas vai smaga kaitējuma valstī, kas nav tās izcelsmes valsts, un saskaņā ar atbilstīgiem starptautiskiem un valsts instrumentiem gaida lēmumu par tās iesniegto pieteikumu bēgļa statusa piešķiršanai. ES kontekstā – persona, kura saskaņā ar Ženēvas konvenciju ir iesniegusi starptautiskās aizsardzības pieteikumu, par kuru vēl nav pieņemts galīgais lēmums.

Persona, kurai atteikts piešķirt starptautisko aizsardzību: persona, uz kuru attiecas pirmās instances lēmums, ar kuru noraida starptautiskās aizsardzības pieteikumu, tostarp lēmumi, ar kuriem pieteikumus uzskata par nepieņemamiem vai nepamatotiem, un lēmumi prioritārās un paātrinātās procedūrās, ko pārskata periodā pieņēmušas administratīvās vai tiesu iestādes.

Piespiedu izraidīšana: izraidīšanas process, brīvprātīgi vai piespiedu kārtā pakļaujoties pienākumam atgriezties:

- personas izcelsmes valstī;
- tranzīvalstī saskaņā ar ES vai divpusējiem atpakaļuzņemšanas nolīgumiem vai citiem līgumiem;
- citā trešajā valstī, uz kuru attiecīgais trešās valsts valstspiederīgais labprātīgi nolemj doties un kurā viņš vai viņa tiks uzņemts.

Pieteikuma iesniedzējs, kas lūdz starptautisko aizsardzību: trešās valsts pilsonis vai bezvalstnieks, kurš ir iesniedzis starptautiskās aizsardzības pieteikumu, par kuru vēl nav pieņemts galīgais lēmums.

Reintegrācijas atbalsts: programmu sniegts atbalsts ar mērķi nodrošināt veiksmīgu ikviena izraidāmā reintegrācijas procesu. Atbalstu var sniegt visdažādākajās formās, piemēram, identificējot darba un izglītības iespējas, skaidras naudas izsniegšana ierašanās brīdī, taču visbiežāk tā ir samaksa par precēm, kas nepieciešamas tāda projekta īstenošanai, kas nodrošinātu izraidāmā iztiku ilgtermiņā.

Starptautiskās aizsardzības pieteikums: pieprasījums, ko dalībvalstij iesniedzis trešās valsts pilsonis vai bezvalstnieks, lai saņemtu bēgļa statusu vai alternatīvās aizsardzības statusu un kas nepārprotami nepieprasa cita veida aizsardzību, kura ir ārpus Direktīvas 2011/95/ES darbības jomas un par kuru var iesniegt atsevišķu pieteikumu.

Trešās valsts pilsonis: jebkura persona, kura nav Eiropas Savienības pilsonis Līguma par Eiropas Savienības darbību 20. panta 1. punkta izpratnē un kura nav persona, kurai ir tiesības brīvi pārvietoties Savienībā, kā tas noteikts Šengenas Robežu kodeksa 2. panta 5. punktā.

Uzturēšanās atļauja: jebkāds dalībvalsts iestāžu izsniegts pilnvarojums, kas atļauj trešās valsts pilsonim legāli uzturēties tās teritorijā saskaņā ar Padomes Regulas (EK) Nr. 1030/2002 (2002. gada 13. jūnijs), ar ko nosaka vienotu uzturēšanās atļauju formu trešo valstu pilsoņiem, 1.(2).(a) punktu.

1. IZMAIŅAS NORMATĪVAJOS AKTOS LAIKA POSMĀ NO 2015.–2018.GADAM

Trešo valstu nepilngadīgo bez pavadības uzturēšanās nosacījumi ir noteikti Patvēruma likumā, Imigrācijas likumā, Bērnu tiesību aizsardzības likumā, Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, Veselības aprūpes finansēšanas likumā un tiem pakārtotajos Ministru kabineta noteikumos. Likumu normas pēdējo gadu laikā tiek pārstrādātas, lai piemērotu tās pašreizējām tendencēm migrācijas jomā.

Patvēruma likumā¹¹ veikti šādi grozījumi:

1) nepilngadīgām personām bez pavadības, kurām ir piešķirts bēgļa vai alternatīvais statuss, tiek nodrošinātas izglītības ieguves iespējas latviešu valodā;

2) nepilngadīga persona bez pavadības var tikt izmitināta un ievietota ne tikai patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā vai bērnu aprūpes iestādē, bet arī audžuģimenē. Lēmumu par nepilngadīgas personas bez pavadības izmitināšanu pieņem bāriņtiesa sadarbībā ar sociālo dienestu, noskaidrojot Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes viedokli. Nepilngadīga persona bez pavadības patvēruma meklētāju centrā vai bērnu aprūpes iestādē tiek izmitināta līdz brīdim, kad tai tiek piemērota aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē vai tiek konstatēts, ka aizbildņa iecelšana vai ievietošana audžuģimenē konkrētai nepilngadīgajai personai bez pavadības nav piemērota;

¹¹ Patvēruma likums, - Latvijas Vēstnesis, 2 (5574), 05.01.2016.- [stājas spēkā 19.01.2016.]

3) par nepilngadīgas personas bez pavadības, kas ir uzsākusi pamatizglītības vai vispārējās izglītības ieguvu un to turpina pēc 18 gadu sasniegšanas, un ir izmitināta bērnu aprūpes iestādē vai audžuģimenē, izmitināšanu līdz tā mācību gada beigām, kurā persona sasniegusi 18 gadu vecumu, pašvaldībai tiek atlīdzināti izdevumi no valsts budžeta līdzekļiem.

Atbilstoši Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma¹² grozījumiem:

1) vardarbībā cietušajiem nepilngadīgajiem trešo valstu pilsoņiem bez pavadības, kuriem ir likumisks pamats uzturēties Latvijā, ir tiesības saņemt sociālo rehabilitāciju, ja ir saņemts atbildīgās institūcijas atzinums par sociālās rehabilitācijas pakalpojuma nepieciešamību.¹³

2) pašvaldības sociālajam dienestam pēc tam, kad saņemta informācija par bāreņa vai bez vecāku gādības palikuša bērna pilngadību un ārpusģimenes aprūpes beigšanos, ir pienākums izvērtēt minētās personas vajadzības un resursus un tai pēc patstāvīgas dzīves uzsākšanas sniegt nepieciešamos atbalsta pasākumus, kā arī vismaz divus gadus pēc patstāvīgas dzīves uzsākšanas novērtēt personas sociālās situācijas izmaiņas.¹⁴

2018.gada 1.janvārī stājas spēkā jauns Veselības aprūpes finansēšanas likums¹⁵, kas ietver jaunus principus, pēc kuriem tiek noteiktas personu tiesības uz valsts apmaksātu veselības aprūpi. Jaunā kārtība paredz valsts apmaksātus veselības pakalpojumus valsts obligātās veselības apdrošināšanas ietvaros visiem bērniem, kuri palikuši bez vecāku gādības, saņemt līdz 24 gadu vecumam pašreizējo 18 gadu vietā.

Labklājības ministrijā notiek darbs pie šādu likumu grozījumu izstrādāšanas:

1) Bērnu tiesību aizsardzības likumā saskaņā ar grozījumiem paredzēts:

- noteikt, ka Labklājības ministrija kompensē pašvaldību izdevumus par aprūpes iestādē vai audžuģimenē ievietota bērna, kurš ir ārzemnieks, bet kurš nav patvēruma meklētājs, uzturēšanos līdz izbraukšanai no Latvijas;
- grozīt likuma 74.pantu, kas reglamentē bērna, kurš ir bēglis vai persona, kurai piešķirts alternatīvais statuss, tiesības - paredzēts aktualizēt institūciju, kas veic bērna vecāku meklēšanu un noskaidro par iespēju atgriezties ģimenē, kompetences (kompetenču sadale starp bāriņtiesām uz Valsts robežsardzi).

2) Valsts sociālo pabalstu likumā, paredzot tiesības saņemt aizbildnim pabalstu par bērna uzturēšanu un atlīdzību par aizbildņa pienākumu pildīšanu tiem aizbildņiem, kuriem aizbildnībā ir nepilngadīgs ārzemnieks, kurš nav patvēruma meklētājs, un kurš Latvijā uzturas līdz izbraukšanas brīdim;

3) grozījumi citos normatīvajos aktos, lai novērstu atšķirīgo attieksmi pret nepilngadīgajiem, kuriem piešķirts bēgļa statuss un nepilngadīgajiem, kuriem piešķirts alternatīvais statuss.¹⁶

2018.gadā **plānots izstrādāt** jaunu Imigrācijas likumu un pārskatīt izraidīšanas procedūras normas, tajā skaitā par nepilngadīgo bez pavadības izraidīšanu.

¹² Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums. – Latvijas Vēstnesis, 168 (2743), 19.11.2002.

¹³ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma grozījumi, kuri stājas spēkā 2015.gada 2.decembrī.

¹⁴ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma grozījumi, kuri stājas spēkā 2017.gada 9.februārī.

¹⁵ Veselības aprūpes finansēšanas likums. – Latvijas Vēstnesis, 259 (6086), 31.12.2017.- [stājas spēkā 01.01.2018.]

¹⁶ Uzdevums saskaņā ar Ministru kabineta 2017.gada 14.novembra sēdes protokolu Nr.57, 49.§, 4.punkts

2. ĀRPUSĢIMENES APRŪPE

Bērna¹⁷ situācija un vajadzības katrā gadījumā tiek individuāli izvērtētas, ievērojot diskriminācijas aizlieguma principu, kā arī bērna labāko interešu nodrošināšanas principu. Par nepilngadīgā bez pavadības aizbildnību un izmitināšanu atbildīgās institūcijas lemj pēc iespējas ātrāk, kopš brīža, kad valsts teritorijā ir konstatēta šāda persona.

Ārpusģimenes aprūpe Latvijā bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem tiek nodrošināta pie aizbildņa, audžuģimenē vai bērnu aprūpes iestādē (skat. tabulu 2-1). Ārpusģimenes aprūpes veidi ir vienādi visiem nepilngadīgajiem, kuri ir palikuši bez vecāku gādības. Šajā gadījumā nav nozīmes tam, vai bērnam ir piešķirts bēgļa statuss, alternatīvais statuss vai bērns ir iesniedzis patvēruma iesniegumu vai arī nav to iesniedzis.

Ja nepilngadīgajam ir īpašas vajadzības, bāriņtiesai ir pienākums to vērtēt kontekstā ar vēlamo ārpusģimenes aprūpes veidu. Vienlaikus sadarbībā ar pašvaldības sociālo dienestu, veselības un izglītības jomas institūcijām tiek noteikts, kādi papildu atbalsta pasākumi nepilngadīgajam nepieciešami saistībā ar viņa īpašajām vajadzībām.

Prioritāri nepilngadīgajam tiek nodrošināta ārpusģimenes aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē. Audžuģimenes un aizbildņa pienākums ir nodrošināt bērnam viņa vecumam un veselības stāvoklim atbilstošus sadzīves apstākļus un aprūpi (veselības aprūpi, audzināšanu un izglītību).

Ārpusģimenes aprūpi bērnu aprūpes iestādē nodrošina, ja aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē nav piemērota konkrētam nepilngadīgajam. Bērnu aprūpes iestādē nepilngadīgais atrodas līdz brīdim, kad viņam tiek nodrošināta piemērota aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē. Laikā, kad nepilngadīgais atrodas ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā (bērnu aprūpes iestādē), pašvaldības sociālais dienests un bāriņtiesa sadarbībā ar institūcijas darbiniekiem veic pasākumus, lai sekmētu bērna atgriešanos ģimenē, vai, ja tas nav iespējams, meklētu iespēju nodrošināt bērna aprūpi pie aizbildņa vai audžuģimenē.

Nepilngadīgā statusa maiņa (piemēram, patvēruma procedūras laikā un pēc bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanas) nemaina to, kādā ārpusģimenes aprūpes formā nepilngadīgais ticis ievietots. Piemēram, ja nepilngadīgais atradās audžuģimenē patvēruma procedūras laikā, tad nepilngadīgais turpina dzīvot šajā audžuģimenē arī, kad ir pieņemts lēmums par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu vai atteikumu piešķirt statusu.

Atsevišķos gadījumos nepilngadīgais bez pavadības patvēruma procedūras ietvaros tiek izmitināts patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā kopā ar pieaugušajiem – tuvākajiem radniekiem. Savukārt, pēc **pēc starptautiskās aizsardzības statusa piešķiršanas** nepilngadīgiem trešo valstu pilsoņiem bez pavadības tiek nodrošināts ārpusģimenes aprūpes pakalpojums (audžuģimene, aizbildņa ģimene vai bērnu aprūpes iestāde), tāpat kā ikvienam bez vecāku gādības palikušam bērnam Latvijā. Bāriņtiesa lemj par piemērotāko ārpusģimenes aprūpes formu, kādā nepilngadīgais tiks turpmāk izmitināts. Līdz lēmuma pieņemšanai, nepilngadīgais turpina uzturēties patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā.

¹⁷ Bērns ir persona, kas nav sasniegusi 18 gadu vecumu, izņemot tās personas, kuras saskaņā ar likumu izsludinātas par pilngadīgām vai stājušās laulībā pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas. Bērna tiesības un brīvības valsts nodrošina visiem bērniem bez jebkādas diskriminācijas — neatkarīgi no bērna, viņa vecāku, aizbildņu, ģimenes locekļu rases, tautības, dzimuma, valodas, partijas piederības, politiskās un reliģiskās pārliecības, nacionālās, etniskās vai sociālās izcelsmes, dzīvesvietas valstī, mantiskā un veselības stāvokļa, dzimšanas vai citiem apstākļiem. Administratīvo pārkāpumu tiesību un krimināltiesību jomā personai līdz 18 gadu vecumam piemēro visas attiecīgās tiesību normas, kas piemērojamas nepilngadīgām personām.

Tabula 2-1
ĀRPUSĶIMENES APRŪPĒ IESAISTĪTĀS IESTĀDES

Atbildīgā iestāde	Iestādes apraksts	Galvenās funkcijas
Bāriņtiesa	Bāriņtiesa ir novada vai republikas pilsētas pašvaldības izveidota aizbildnības un aizgādības iestāde. Bāriņtiesas darbības teritorija ir attiecīgā novada vai republikas pilsētas administratīvā teritorija, kā arī ir iespējams izveidot vienu bāriņtiesu vairākām pašvaldībām, vai vienā pašvaldībā vairākas bāriņtiesas.¹⁸ Bāriņtiesa lietas izskata un lēmumus pieņem koleģiāli bāriņtiesas sēdē. Noteiktos gadījumos bāriņtiesas priekšsēdētājs, bāriņtiesas priekšsēdētāja vietnieks vai bāriņtiesas loceklis vienpersoniski pieņem lēmumu. Bāriņtiesas vispārīgie pienākumi: 1) aizstāv bērna personiskās un mantiskās intereses un tiesības; 2) izskata iesniegumus un sūdzības, to skaitā iesniegumus un sūdzības par vecāka, aizbildņa, aizgādņa vai audžuģimenes rīcību; 3) piedalās lietas izskatīšanā tiesā un sniedz atzinumu, ja likums nosaka vai tiesa atzīst bāriņtiesas piedalīšanos lietas izskatīšanā par nepieciešamu; 4) sniedz palīdzību nepilngadīgajam, kurš pēc palīdzības vērsies bāriņtiesā; 5) Kriminālprocesa likumā noteiktajos gadījumos pārstāv nepilngadīgo kriminālprocesā; 6) pārstāv audžuģimēnē ievietota nepilngadīgā personiskās un mantiskās intereses un tiesības.	<u>Bāriņtiesu kompetence attiecībā uz audžuģimēnēm</u> Bāriņtiesa lemj par: 1) ģimenes vai personas piemērotību audžuģimenes pienākumu veikšanai; 2) audžuģimenes statusa piešķiršanu; 3) bērna ievietošanu audžuģimēnē vai uzturēšanās izbeigšanu tajā. <u>Bāriņtiesu kompetence attiecībā uz aizbildnību</u> Ja bāriņtiesa konstatē, ka tās darbības teritorijā dzīvo vai uzturas bez vecāku gādības palicis bērns, kurš nav Latvijas pilsonis vai Latvijas nepilsonis, bāriņtiesa nekavējoties informē kompetento aizbildnības iestādi valstī, kuras pilsonis ir bērns, vai iepriekšējās mītnes zemes aizbildnības iestādi un lūdz izvērtēt nepieciešamību nodibināt aizbildnību un iecelt aizbildni. Bāriņtiesa lemj par ārvalsts aizbildnības lietas pārņemšanu, ja ārvalsts kompetentā aizbildnības iestāde ir iecēlusi aizbildni un lūgusi pārņemt aizbildnības lietu. Ja bāriņtiesa aizbildņa rīcībā konstatē trūkumus, nepilnības, ļaunprātīgu rīcību vai draudus nepilngadīgā dzīvībai vai veselībai, tā lemj par aizbildņa atstādināšanu no aizbildņa pienākumu pildīšanas un aizbildņa uz laiku iecelšanu vai bērna ievietošanu audžuģimēnē vai ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā un nekavējoties par to informē ārvalsts aizbildnības iestādi. Atbilstoši Bāriņtiesas likuma 31.panta, bāriņtiesa pastāvīgi

¹⁸ Bāriņtiesu likums, - Latvijas Vēstnesis 107 (3475), 07.07.2006. - [stājas spēkā 01.01.2007.]

uzrauga aizbildņu rīcību bērna personisko un mantisko tiesību un interešu nodrošināšanā, uzraugot, vai aizbildnis gādā par sava aizbilstamā audzināšanu ar tādu pašu rūpību, ar kādu apzinīgi vecāki gādātu par sava bērna audzināšanu. Bāriņtiesas pārstāvji reizi gadā pārbauda nepilngadīgā dzīves apstākļus aizbildņa ģimenē.

Bāriņtiesu kompetence attiecībā uz bērna ievietošanu ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā

Bāriņtiesa lemj par nepilngadīgā bez pavadības ievietošanu ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā, ja ārpusģimenes aprūpi nepilngadīgajam nav iespējams nodrošināt pie aizbildņa vai audžuģimenē vai ja aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē konkrētam nepilngadīgajam nav piemērota. Bērnu aprūpes iestādē nepilngadīgais atrodas līdz brīdim, kad viņam tiek nodrošināta piemērota aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē.

Bāriņtiesa nepilngadīgajam bez pavadības izsniedz apliecību sociālo garantiju saņemšanai.

Bāriņtiesas pienākumi bērna ārpusģimenes aprūpes laikā

Bāriņtiesa lemj par aizliegumu ārpusģimenes aprūpē esošam nepilngadīgajam bez pavadības satikties ar vecākiem vai tuviem radniekiem, ja satikšanās kaitē viņa veselībai un attīstībai vai rada draudus aizbildnim, audžuģimenei, ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas darbiniekiem vai citiem nepilngadīgajiem.

Pēc tam kad bez vecāku gādības palikušais nepilngadīgais ieguvis vispārējo pamatizglītību, bāriņtiesa

		sadarbībā ar aizbildni, audžuģimeni vai ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas vadītāju izvērtē nepilngadīgā bez pavadības tālākās izglītības iespējas.
Bērnu aprūpes iestāde (jeb bērnu ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcija saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā lietoto terminoloģiju)	Iestāde, kurā tiek nodrošināta sociālā aprūpe un sociālā rehabilitācija bez vecāku gādības palikušiem bērniem, kā arī bērniem, kuriem nepieciešama sociālā rehabilitācija vai īpaša aprūpe veselības stāvokļa dēļ.	Iestāde nodrošina mājokli, diennakts aprūpi, sociālo rehabilitāciju, sagatavo nepilngadīgo patstāvīgas dzīves uzsākšanai. Nepilngadīgā aizbildņa pienākumus pilda šīs institūcijas vadītājs. Bērnu aprūpes institūcijai jānodrošina visi nepieciešamie apstākļi aprūpē esoša nepilngadīgā vispusīgai attīstībai. Bērnu aprūpes institūcija aprūpē esošam nepilngadīgajam nodrošina reģistrāciju pie ģimenes ārsta un atbalstu ārstniecības personas nozīmētā ārstēšanās plāna izpildē. Bērnu aprūpes institūcija aprūpē esošam bērnam nodrošina: 1) apģērbus un apavus; 2) mīksto inventāru, personīgās higiēnas un mazgāšanas līdzekļus; 3) ēdināšanu vismaz četras reizes dienā; 4) atsevišķu dzīvojamo istabu nepilngadīgai mātei ar bērnu, ja bērnu aprūpes institūcijā esošai nepilngadīgai mātei piedzimst bērns; 5) nepieciešamos tehniskos palīg līdzekļus.

2.1. Izmaksas par ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanu

Tiesības uz pabalstu aizbildnim par bērna uzturēšanu¹⁹ un atlīdzību par aizbildņa pienākumu pildīšanu²⁰ ir Latvijas pilsoņiem, nepilsoņiem, ārvalstniekiem un bezvalstniekiem, kuri piešķirts personas kods un kuri pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā, ja to aizbildnībā esošais nepilngadīgais:

¹⁹ Pabalstu par bērna uzturēšanu piešķir personai, kura likumā noteiktajā kārtībā iecelta par aizbildni. Pabalstu piešķir par katru aizbildnībā esošo bērnu. Personai ir tiesības saņemt šo pabalstu no dienas, kad tā iecelta par aizbildni. Ja aizbildnība tiek atcelta, šā pabalsta izmaksu izbeidz ar aizbildnības atcelšanas dienu. Pabalstu nepiešķir, ja aizbildnības nodibināšanas iemesls atbilstoši bāriņtiesas lēmumam ir vecāku darba apstākļi, kuru dēļ viņi nevar bērnu aprūpēt. Pabalsta apmērs mēnesī ir vienāds ar minimālo uzturētājzīmju apmēru, kāds noteikts katram bērnam: no bērna dzimšanas līdz 7 gadu vecuma sasniegšanai - 25% apmērā no minimālās mēneša darba algas (2018.gadā tie ir 107,50 euro mēnesī); no bērna 7 gadu vecuma līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai – 30% apmērā no minimālās mēneša darba algas (2018.gadā tie ir 129 euro mēnesī), <http://www.vsaa.lv/lv/pakalpojumi/vecakiem/aizbildniba/pabalsts-aizbildnim-par-berna-uzturesanu>.

²⁰ Atlīdzību par aizbildņa pienākumu pildīšanu piešķir personai, kura likumā noteiktajā kārtībā iecelta par aizbildni. Personai ir tiesības saņemt šo atlīdzību no dienas, kad tā iecelta par aizbildni. Ja aizbildnība tiek atcelta, šīs atlīdzības izmaksu izbeidz ar aizbildnības atcelšanas dienu. Atlīdzības apmērs nav atkarīgs no aizbildnībā esošo bērnu skaita. Atlīdzību nepiešķir taisnās līnijas radniekiem, ja aizbildnības nodibināšanas iemesls atbilstoši bāriņtiesas

- iesniedzis iesniegumu par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu (patvēruma iesnieguma izskatīšanas laikā)
- Latvijā ir saņēmis bēgļa statusu vai alternatīvo statusu.

Tiesību uz šiem pabalstiem nav aizbildņiem, kuru aizbildnībā ir nepilngadīgais, kas Latvijā saņēmis termiņuzturēšanās atļauju.²¹

Ja bērns ievietots bērna aprūpes iestādē, aptuvenās izmaksas par bērnu mēnesī ir **976.86 eiro**.²²

2018.gadā, ja bērns ievietots audžuģimenē, aptuvenās izmaksas par bērnu mēnesī ir:

- **līdz bērna sešu gadu vecumam 386 EUR** mēnesī, ko veido pabalsts audžuģimenei bērna uzturam 215 EUR mēnesī; atlīdzība audžuģimenei par pienākumu pildīšanu 171 EUR mēnesī²³;
- **no septiņiem līdz 17 gadiem (ieskaitot) – 429 EUR mēnesī**, ko veido pabalsts audžuģimenei bērna uzturam 258 EUR; atlīdzība audžuģimenei par pienākumu pildīšanu 171 eiro²⁴.

Ja bērns ievietots aizbildņa ģimenē, aptuvenās izmaksas par bērnu mēnesī ir:

- **no bērna dzimšanas līdz 7 gadu vecuma sasniegšanai 161,57 EUR mēnesī**, ko veido [pabalsts aizbildnim par bērna uzturēšanu 25% apmērā no minimālās mēneša darba algas (2018.gadā tie ir 107,50 EUR mēnesī); atlīdzība par aizbildņa pienākumu pildīšanu 54,07 EUR mēnesī neatkarīgi no aizbildnībā esošo bērnu skaita;
- **no bērna 7 gadu vecuma līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai 183,07 EUR mēnesī**, ko veido pabalsts aizbildnim par bērna uzturēšanu 30% apmērā no minimālās mēneša darba algas (2018.gadā tie ir 129 EUR mēnesī); atlīdzība par aizbildņa pienākumu pildīšanu 54,07 EUR mēnesī neatkarīgi no aizbildnībā esošo bērnu skaita.

2.2. Bērna labāko interešu ievērošana

Ja nepilngadīgajam iecelts aizbildnis, tad aizbildņa kompetencē ir bērna interešu pārstāvība. Saskaņā ar Civillikumu aizbildņi atvieto saviem aizbilstamajiem vecākus. Ja nepilngadīgais ievietots audžuģimenē, tad bērna interešu pārstāvību nodrošina bāriņtiesa. Līdzīgi tas ir gadījumā, ja bērns ievietots patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā vai bērnu aprūpes iestādē.

Patvēruma likuma 9.panta sestā daļa paredz, ka, izvērtējot bērna labākās intereses, bāriņtiesa ņem vērā nepilngadīgās personas ģimenes atkalapvienošanās iespēju, nepilngadīgās personas labklājību un sociālo attīstību, īpaši tās izcelsmi, aizsardzības un drošības apsvērumus, sevišķi varbūtību, ka nepilngadīgā persona ir cilvēktirdzniecības upuris, kā arī nepilngadīgās personas intereses un viedokli atbilstoši tās vecumam un briedumam.

Lai noskaidrotu bērna labākās intereses attiecībā uz aprūpi pēc tam, kad ir pieņemts nepilngadīgajam labvēlīgs lēmums par statusu, kompetentajām institūcijām ir jāizmanto to rīcībā esošā metodoloģija, vispārējie principi, Bērnu tiesību aizsardzības likumā iekļautās normas un procedūru apraksti attiecībā uz līdzīgām situācijām. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija ir sagatavojusi metodiskos materiālos bāriņtiesām, kuros skaidro bērna vislabāko interešu ievērošanas jautājumu.²⁵ Baltijas jūras valstu padome ir izstrādājusi rokasgrāmatu

lēmumam ir vecāku darba apstākļi, kuru dēļ viņi nevar bērnu aprūpēt. Pabalsts - atlīdzība par aizbildņa pienākumu pildīšanu ir 54,07 euro mēnesī neatkarīgi no aizbildnībā esošo bērnu skaita. <http://www.vsaalv.lv/pakalpojumi/vecakiem/aizbildniba/atlidziba-par-aizbildna-pienakumu-pildisanu>.

²¹ Valsts sociālo pabalstu likuma 4.panta otrā daļa

²² Avots: Labklājības ministrijas pārskati par ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniegšanu 2016.gadā/statistiskā informācija, kas apkopota no pašvaldību un citu organizāciju bērnu sociālās aprūpes centriem/finanšu līdzekļu izlietojums uz vienu personu (bez humānās palīdzības un kapitālieguldījumiem), www.lm.gov.lv/upload/statistika/a/ilgst_aprupe_2016_07.xls.

²³ Ja audžuģimenē ievietoti divi bērni, atlīdzības apmērs būs 222 EUR, bet ja trīs un vairāk bērni - 274 EUR.

²⁴ Ja audžuģimenē ievietoti divi bērni, atlīdzības apmērs būs 222 EUR, bet ja trīs un vairāk bērni - 274 EUR.

²⁵ http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/metodiskie_ieteikumi_/?doc=4063&page=.

“Starptautiskā bērnu aizsardzība: praktiskās vadlīnijas speciālistiem, kuri uzrauga bērnus, kas šķērso robežas, un atbildīgajām valsts amatpersonām”²⁶

Atbildīgās personas²⁷, kuras ir iesaistītas darbā ar nepilngadīgām personām, ir apguvušas speciālas zināšanas un izgājušas apmācības, lai kvalitatīvi pildītu darba pienākumus un ievērotu bērnu labākās intereses.

2.3. Aizbildnības nodrošināšana

Attiecībā uz aizbildnības nodibināšanu pār nepilngadīgiem trešo valstu pilsoņiem bez vecāku pavadības Latvijā spēkā esošais tiesiskais regulējums paredz tādu pašus aizbildnības nodibināšanas nosacījumus kā jebkuram citam bez vecāku gādības palikušam bērnam, kuram nepieciešama aizsardzība un interešu pārstāvība.

Ja bērns (persona, kas nav sasniegusi 18 gadu vecumu) palicis bez aizgādības, ikvienam, bet it īpaši bērna tuvākajiem radniekiem, ir pienākums vērsties bāriņtiesā par aizbildņa iecelšanu. Aizbildnība pār nepilngadīgajiem piekrīt vispirms viņu tuvākajiem radniekiem, bet tam ir nepieciešams bāriņtiesas apstiprinājums. Par aizbildņiem bāriņtiesa izrauga no vienādi tuviem radniekiem piemērotākos, bet, ja tuvākie izrādītos nepiemēroti, tad tālākos. Ja starp nepilngadīgo radniekiem neatrodas spējīgi vai arī ja spējīgie nevar uzņemties aizbildnību, vai ja viņus atlaiž vai atceļ no aizbildņa pienākumu pildīšanas, kā arī ja nepilngadīgajiem nemaz nav radnieku, aizbildņus ieceļ bāriņtiesa no citu personu vidus. Visos gadījumos bāriņtiesai ir pienākums izvērtēt par aizbildni iecelamās personas atbilstību aizbildņa pienākumu pildīšanai.

Ja aizbildnim un aizbilstamajam rodas domstarpības, aizbildnis un aizbilstamais to atrisināšanai var vērsties bāriņtiesā. Aizbildnim savs aizbilstamais visādi jāatbalsta un jāaizstāv. Aizbildnim sevišķi jāgādā par sava aizbilstamā audzināšanu ar tādu pašu rūpību, ar kādu apzinīgi vecāki gādātu par savu bērnu audzināšanu. Aizbildnis pats var uzņemties audzināšanu vai arī uzticēt to kādai citai personai, kurai uz to ir vajadzīgās spējas. Bet arī šajā pēdējā gadījumā aizbildnim jāuzrauga audzināšana.

Nepilngadīgajam nav rīcībspējas, tādēļ viņu visos tiesiskos darījumos pārstāv aizbildnis. Izņēmums, kad bērnam piemīt ierobežota rīcības spēja, ir: bērna brīvās mantas²⁸ pārvaldība; darījumi ar nepilngadīgā brīvo mantu; ja nepilngadīgais atbilstoši likumiem stājas darba attiecībās vai patstāvīgi nodarbojas kādā arodā, amatniecībā, tirdzniecībā u. tml., viņš var noslēgt darījumus, kas nepieciešami sakarā ar viņa patstāvīgo nodarbošanos, un viņš par tiem atbild ar visu savu mantu. Aizbildnis visās sava aizbilstamā lietās darbojas patstāvīgi un ved tās ar saimnieka tiesībām. Bet visos svarīgākajos gadījumos viņam jālūdz bāriņtiesas norādījumi.

Atkarībā no nepilngadīgā bez pavadības statusa un vajadzībām atšķirsies faktiskie aizbildņa pienākumi:

- ja bērns nav lūdzis piešķirt bēgļa vai alternatīvo statusu, aizbildņa uzdevumos ietilpst palīdzēt bērnam izprast viņa situāciju, tiesības un intereses. Aizbildņa kompetencē ietilpst arī atbalsta sniegšana bērnam, bērna interešu aizstāvēšana visās institūcijās. Ja nepieciešams, iesniegumu un sūdzību iesniegšana bērna vārdā migrācijas

²⁶ http://www.childrenatrisk.eu/public/PROTECT/PROTECT_Practical_Guide_9_Nov_2016_FINAL_LV.pdf.

²⁷

1. ārpusģimenes aprūpes iestāžu vadītājs, sociālajam darbiniekam un sociālajam rehabilitētājs;
2. bāriņtiesas priekšsēdētājs, bāriņtiesas priekšsēdētāja vietnieks un bāriņtiesas loceklis;
3. pašvaldības sociālā dienesta sociālais darbinieks, kurš strādā ar bērniem un ģimenēm;
4. sociālais pedagogs un psihologs, kurš strādā ar bērniem;
5. sociālā dienesta vadītājs;
6. jebkura cita persona, ja ar tās pieņemtu pārvaldes lēmumu (it īpaši administratīvo aktu), faktisko rīcību vai cita veida darbu vai dienesta pienākumu veikšanu tiek vai var tikt skartas bērna tiesības un tiesiskās intereses, piemēram, patvēruma meklētāju izmitināšanas centra darbinieki.

²⁸ Par bērnu brīvo mantu, kas izņemta no vecāku pārvaldības, ja bērni sasnieguši sešpadsmit gadu vecumu, jāatzīst:

- 1) viss, ko bērni ieguvuši ar savu personisko darbu vai ar vecāku piekrišanu patstāvīgi nodarbojoties kādā arodā, rūpniecībā vai tirdzniecībā u. tml.;
- 2) viss, ko vecāki no bērniem piederošās mantas nodod viņu brīvā pārvaldībā;
- 3) visa manta, kuru bērniem bez atbildības piešķirušī radnieki vai citas personas ar nosacījumu, lai bērni to pārvaldītu un lietotu patstāvīgi, izņemot mantu, kas piešķirta noteiktam mērķim.

jautājumos. Aizbildņa pienākums ir arī nodrošināt klātesamību un aktīvu iesaisti bērna interešu nodrošināšanai procesuālās darbībās, piedaloties tiesas sēdes, nopratināšanās, vecuma noteikšanās procedūrās u.c. Visas situācijas normatīvajos aktos nav detalizēti uzskaitītas, jo ir noteikts visaptverošs priekšraksts par to, ka aizbildnim ir pienākums bērnu pārstāvēt visās personiskās un mantiskās attiecībās;

- attiecībā uz bērniem, kuriem piešķirts alternatīvais statuss, aizbildņa pienākums ir pārstāvēt bērna intereses attiecībās ar Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldi, kura izlemj jautājumu par alternatīva statusa pagarināšanas iespējām bērnam vai citādu bērna statusa pārskatīšanu. Nepilngadīgajiem bez pavadības, kuriem piešķirts bēgļa statuss, pārstāvis nodrošina uzturēšanās atļaujas reģistrāciju un personu apliecinošā dokumenta saņemšanu;

- situācijā, kad kompetentā institūcija ir atteikusi bērnam bēgļa vai alternatīvo statusu, papildus "parastajām" aizbildņa funkcijām (aprūpe, audzināšana, uzraudzība, aizsardzība, izglītošana utt.) aizbildņa kompetencē ietilpst arī bērna interešu aizstāvība institūcijas pieņemtā lēmuma par bērna statusu apstrīdēšanas un tiesas nolēmuma pārsūdzēšanas procesā. Tāpat aizbildņa pienākumos ietilpst bērna aizstāvības nodrošināšana jebkuros citos jautājumos, kas saistīti ar bērna statusu migrācijas jomā, arī gadījumā, ja uzsākta nepilngadīgā izraidīšanas procedūra.

Nozīmīga aizbildņa loma ir bērna un vecāku atkalapvienošanas procesā. Aizbildnim pēc iespējas ir jāizzina bērna viedoklis un intereses saistībā ar bērna un vecāku atkalapvienošanu, palīdzot arī kompetentajām institūcijām labāk saprast, vai atkalapvienošana ir iespējama un kā tā būtu organizējama, lai ievērotu bērna labākās intereses. Bērnam, kura vecāki dzīvo citā valstī, ir tiesības regulāri, izņemot īpašus apstākļus, uzturēt ar viņiem personiskas attiecības un tiešus kontaktus (ar viņiem tikties).

Aizbildņa loma pēc statusa noteikšanas ir aktīvāka attiecībā uz bērna audzināšanu, izglītošanu, uzraudzību. Tā kā bērnam vietējie uzvedības priekšraksti un noteikumi nav pazīstami, tad aizbildņa pienākums ir veikt izglītojošu darbu ar bērnu, lai radītu bērnam nepieciešamo izpratni par jauno situāciju. Aizbildnis aizvieto saviem aizbilstamajiem vecākus. Līdz ar to aizbildnim ir jāveic visas nepieciešamās darbības, tāpat kā vecāks to būtu darījis, lai bērnam tiktu nodrošināti visi pilnvērtīgai attīstībai un augšanai nepieciešamie nosacījumi: skolas atrašana, reģistrācija pie ģimenes ārsta un citu veselības pakalpojumu nodrošināšana, latviešu valodas apguves nodrošināšana, iesaiste brīvā laika un interešu izglītības, kultūras un sporta pasākumos, sagatavošana patstāvīgai dzīvei, mācot patstāvīgai dzīvei nepieciešamās iemaņas. Ne mazāk svarīga ir profesijas apguve vai bērna savlaicīga iesaiste karjeras plānošanas pasākumos, sekmējot iespējas bērnam, sasniedzot pilngadību, atrast darbu.

2.4. Atbalsta pasākumi sasniedzot pilngadību

Atbalsta pasākumi patstāvīgas dzīves sākšanai nepilngadīgiem trešo valstu pilsoņiem bez pavadības, kuriem ir likumisks pamats uzturēties Latvijā, tiek nodrošināti vienādā mērā kā pārējiem ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem.

Ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu sniedzējs ir atbildīgs par atbilstošu pasākumu iniciēšanu, tuvojoties bērna pilngadībai. Personai pirms pilngadības sasniegšanas tiek sniegta informācija par sociālajām garantijām, kas pieejamas pēc ārpusģimenes aprūpes izbeigšanās, sasniedzot pilngadību. Sešus mēnešus pirms bērna pilngadības sasniegšanas viņu rakstiski informē par tiesībām saņemt palīdzību dzīvokļa jautājuma risināšanā, braukšanas maksas atvieglojumus, kā arī atbalstu izglītības iegūšanā un patstāvīgās dzīves uzsākšanā. Pašvaldība tiek informēta par nepieciešamību pēc bērna pilngadības sasniegšanas nodrošināt viņam dzīvojamo telpu.²⁹

²⁹ Saskaņā ar Bāriņtiesas likuma 36.pantu.

Pašvaldības sociālajam dienestam pēc tam, kad saņemta informācija par bāreņa vai bez vecāku gādības palikuša bērna pilngadību un ārpusģimenes aprūpes beigšanos, ir pienākums izvērtēt minētās personas vajadzības un resursus un tai pēc patstāvīgas dzīves uzsākšanas sniegt nepieciešamos atbalsta pasākumus, kā arī vismaz divus gadus pēc patstāvīgas dzīves uzsākšanas novērtēt personas sociālās situācijas izmaiņas.³⁰

Sasniedzot pilngadību, personai beidzas ārpusģimenes aprūpes pakalpojums un ir jāatstāj līdzšinējā izmitināšanas vieta (audžuģimene, aizbildņa ģimene vai bērnu aprūpes iestāde). Izņēmuma kārtā persona var noteiktu laiku pēc pilngadības sasniegšanas uzturēties bērnu aprūpes iestādē līdz mācību gada beigām, ja, sasniedzot 18 gadu vecumu, persona turpina iegūt vispārējo obligāto izglītību.

Bērnam vecumā no septiņiem gadiem, kā arī pilngadību sasniegušajam bērnam bāriņtiesa, kas pieņēmusi lēmumu par bērna ārpusģimenes aprūpi, izsniedz **vienota parauga apliecību** sociālo garantiju saņemšanai. Pilngadību sasniegušajam bērnam apliecību izsniedz, ja viņš nepārtraukti klātienē turpina mācības kādā no Izglītības likumā noteiktajām izglītības pakāpēm (pamatizglītība, vidējā izglītība, augstākā izglītība) un saskaņā ar izglītības jomu regulējošajos normatīvajos aktos noteikto kārtību sekmīgi apgūst izglītības programmu.

Lai veicinātu bērnu sagatavošanos patstāvīgai dzīvei, bērnu aprūpes iestāde var izveidot atsevišķas dzīvokļa tipa telpas (jauniešu mājas)³¹ bez vecāku gādības palikušiem bērniem, kas sasnieguši 15 gadu vecumu.^{32 33}

Atbalsta pasākumi patstāvīgās dzīves sākšanai bez vecāku gādības palikušajiem bērniem pēc pilngadības sasniegšanas pieejami līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai.

Atsevišķas nevalstiskās organizācijas, piemēram, biedrība “Latvijas SOS Bērnu ciematu asociācija” piedāvā pilngadību sasniegušajiem bez vecāku gādības palikušajiem bērniem tā saucamo “atvērto durvju politiku”, sniedzot jauniešu mājas pakalpojumu. Tomēr kopumā valsts un pašvaldību nodrošinātie sociālie pakalpojumi un sociālā palīdzība pilngadību sasniegušajam bērnam, sākot no 24 gadu vecuma, pieejama vispārējā kārtībā kā jebkurai citam pašvaldības sociālā dienesta klientam.

Ja nepilngadīgai personai bez pavadības ir zudis likumisks pamats uzturēties Latvijā, personai vairs nav tiesību saņemt valsts vai pašvaldības finansētus pakalpojumus. Saskaņā ar normatīvajiem aktiem par katru ārzemnieku, kurš nelikumīgi uzturas valstī, ir jāpieņem atgriešanas lēmums un jāuzsāk atgriešanas procedūra.

2.5. Izaicinājumi un problēmjautājumi

Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija (turpmāk – inspekcija), izvērtējot konstatētos bērnu tiesību pārkāpumus³⁴ pašvaldību un valsts institūciju – bāriņtiesu, sociālo dienestu, bērnu aprūpes un izglītības iestāžu u.c. – darbībā, secinājusi, ka dažādi pārkāpumi radušies neefektīvas sadarbības vai pat tās trūkumā starp dažādām institūcijām. Ņemot vērā, novērotos pārkāpumus, ir nepieciešams uzlabot informācijas apmaiņas efektivitāti un uzlabot iesaistīto darbinieku zināšanas par iestāžu kompetencēm.

³⁰ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 12.panta sestā daļa

³¹ Jauniešu mājā aprūpē esošo bērnu sagatavo patstāvīgai dzīvei ārpus bērnu aprūpes institūcijas, sniedzot atbalstu: darba meklējumos un pastāvīgu ienākumu gūšanā atbilstoši situācijai darba tirgū, tai skaitā sniedzot konsultācijas un veicinot kontaktus ar darba devējiem; pastāvīgas dzīvesvietas atrašanās. Aprūpē esošiem bērniem jauniešu mājā nodrošina: uzraudzību (vismaz viens darbinieks diennaktī) un atbalstu; dzīvojamo istabu, kurā izvietota ne vairāk kā trīs viena dzimuma aprūpē esošos bērnus; koplietošanas telpu ar galdu un krēsliem; virtuvi, kurā ir: elektriskās plīts virsma vai gāzes plīts, aprīkota ar liesmu drošības slēdzi, kas pārtrauc gāzes padevi, ja ierīces gāzes deglis apdzies; galds vai darba virsma ēdiena gatavošanai; ledusskapis; trauki un virtuves piederumi, kā arī skapis to uzglabāšanai. Aprūpē esošiem bērniem jauniešu mājā nodrošina iespēju pirkt produktus, apģērbu un apavus, gatavot ēdienu, mazgāt un gludināt apģērbu, kopt apavus un dzīvojamās telpas. Aprūpē esošiem bērniem jauniešu mājā produktu iegādei var izsniegt līdzekļus no bērnu aprūpes institūcijas budžeta. Veidojot vairākas jauniešu mājas vienā ēkā, bērnu aprūpes institūcija nodrošina, ka šajā ēkā atrodas ne vairāk par 24 aprūpē esošiem bērniem un jauniešu mājām nav kopīgu sanitāro telpu, virtuves telpu un sadzīves telpu. Kopīgas var būt nodarbinātības veicinošiem pasākumiem, brīvā laika aktivitāšu telpas un darbinieku kabineti.

³² Bērnu tiesību aizsardzības likuma 37.panta astotā daļa

³³ Ministru kabineta 2017.gada 13.jūnija noteikumu Nr.338 “Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem” 45., 46., 47., 48.un 49.punkts

³⁴ Valentīna Gluščenko, Sociālā dienesta un bāriņtiesas sadarbība bērnu ārpusģimenes aprūpē deinstitucionalizācijas procesa ietvaros, http://www.lm.gov.lv/upload/socialais_darbs/sanaksmes/barintiesa_sd_seminari_2016.pdf (29.11.2017.)

Pašvaldību iestāžu darbinieki ir atzinuši, ka viņiem darbā ar nepilngadīgiem ārzemniekiem bez pavadības trūkst metodisko norādījumu, kas, iespējams, atvieglotu iesaistīto institūciju sadarbību.³⁵

Pamatnostādnēs sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.–2020.gadam³⁶ ir identificētas vairākas problēmas, kas skar ārpusģimenes aprūpes sistēmu Latvijā. Piemēram, ārpusģimenes aprūpes jomā netiek izmantots starpdisciplinārā darba princips un sadarbība starp iesaistītajām institūcijām un speciālistiem ir nepietiekama; pilngadību sasniegušajiem bērniem pēc ārpusģimenes aprūpes beigšanās trūkst nepieciešamā atbalsta un nepieciešamo zināšanu un prasmju sekmīgai patstāvīgās dzīves uzsākšanai. Lai risinātu daļu no problēmām, 2015.gada 9.martā Ministru kabinets apstiprināja Konceptiju par adopcijas un ārpusģimenes aprūpes sistēmu pilnveidošanu³⁷.

Par bērniem, kuriem piešķirts alternatīvais statuss un kuras ir nepilngadīgas personas bez pavadības, Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā nav viennozīmīgi noteikts, vai atbalsta pasākumi visos gadījumos tiek finansiāli nodrošināti līdzvērtīgā apmērā kā pārējiem ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem.

Ar Eiropas Savienības finansiālu atbalstu Baltijas jūras valstu padome 2018.gadā ir uzsākusi starptautisku projektu “ProGuard”³⁸, kura ietvaros plānots izpētīt Eiropas Savienības dalībvalstu situācijas un labās prakses, kā arī virzīties aizbildnības institūta profesionalizācijas virzienā attiecībā uz nepilngadīgām personām bez vecāku pavadības. Viens no šī projekta partneriem ir biedrība “Latvijas Bāriņtiesu darbinieku asociācija”.

2017.gada novembrī Labklājības ministrijā saņemts Bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas dienesta ziņojums, kurā sniegta informācija par 2018. gada aprīlī plānoto Šengenas *acquis* efektīvas piemērošanas Latvijā izvērtēšanu, kas saistīta ar nelikumīgi ieceļojošo personu (tostarp bērnu) atgriešanu izcelsmes vai tranzīta valstī. Viena no auditējamām sfērām būs nepilngadīgo ārzemnieku bez pavadības likumisko pārstāvju darbība bērnu tiesību un interešu aizsardzībā, kā arī valsts politikas sistēmas izveide migrācijas jomā, kas saistīta ar nepilngadīgā ārzemnieka ģimenes locekļu meklēšanu un bērna tiesību uz ģimenes atkalapvienošanu nodrošināšanu. Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 74.panta otro daļu bāriņtiesa kopā ar pašvaldības sociālo dienestu un imigrācijas iestādēm veic pasākumus, lai sameklētu bērna vecākus un noskaidrotu, kādas viņam ir iespējas atgriezties ģimenē. Inspekcija norāda, ka minētā Bērnu tiesību aizsardzības likuma norma izstrādāta 1998.gadā, un tā vairs nav atbilstoša faktiskajai situācijai un praksē. Inspekcija pauž viedokli, ka migrācijas jomā ir būtiski pilnveidot vai, iespējams, ja nepieciešams, izstrādāt pilnīgi jaunu tiesisko regulējumu - kārtību, kādā notiek iestāžu (Iekšlietu ministrijas un tās padotības iestāžu (Valsts robežsardzes, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes), kā arī Tieslietu ministrijas, Ārlietu ministrijas, bāriņtiesu u.c.) sadarbība jautājumā par nepilngadīgā ārzemnieka ģimenes locekļu meklēšanu, veicot izmaiņas Bērnu tiesību aizsardzības likuma 74.pantā. Labklājības ministrija ir uzsākusi darbu pie nepieciešamo grozījumu izstrādes.

3. NEPILNGADĪGO PERSONU BEZ PAVADĪBAS INTEGRĀCIJA

Nepilngadīgais bez pavadības, kuram piešķirts bēgļa vai alternatīvais statuss, no 15 gadu vecuma ir tiesīgs 12 mēnešu laikā kopš stājies spēkā lēmums par šī statusa piešķiršanu, pieprasīt **vienreizējo finansiālo atbalstu 194 eiro**³⁹ apmērā un **pabalstu uzturēšanās izmaksu segšanai** (97 eiro⁴⁰ mēnesī).⁴¹ Lai saņemtu šo palīdzību, viņam ir jānācās akreditētā izglītības iestādē vai jāreģistrējas Nodarbinātības valsts aģentūrā (turpmāk - NVA)

³⁵ Nepilngadīgie bez pavadības Latvijā, http://www.nvo.lv/site/attachments/28/04/2016/Nepilngadigie_bez_pavadibas_Latvija_1.pdf

³⁶ Pamatnostādnēs sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.–2020.gadam, pieejams http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates2/lmpam_290713_sp.pdf

³⁷ Ministru kabineta rīkojums Nr.114 ‘Par koncepciju “Par adopcijas un ārpusģimenes aprūpes sistēmu pilnveidošanu”’. -Latvijas Vēstnesis, Nr.50 (5368), 11.03.2015.-[stājas spēkā 09.03.2015.]

³⁸ Projekta “ProGuard” mājas lapa: <http://www.childrenatrisk.eu/projects-and-publications/proguard/>.

³⁹ Ministru kabineta 2017.gada 6.jūnija noteikumi Nr.302 “Noteikumi par vienreizējo finansiālo atbalstu un pabalstu uzturēšanās izmaksu segšanai bēglim un alternatīvo statusu ieguvušai personai. - Latvijas Vēstnesis 114 (5941), [stājas spēkā 09.06.2017.]

⁴⁰ Ministru kabineta 2017.gada 6.jūnija noteikumi Nr.302 “Noteikumi par vienreizējo finansiālo atbalstu un pabalstu uzturēšanās izmaksu segšanai bēglim un alternatīvo statusu ieguvušai personai. - Latvijas Vēstnesis 114 (5941), [stājas spēkā 09.06.2017.]

⁴¹ Patvēruma likums.- Latvijas Vēstnesis 2 (5574), [stājas spēkā 19.01.2016.]

kā bezdarbniekam vai darba meklētājam. Bēglim ir tiesības saņemt pabalstu 10 mēnešus 12 mēnešu periodā no bēgļa statusa iegūšanas dienas. Alternatīvo statusu ieguvušai personai ir tiesības saņemt pabalstu septiņus mēnešus 12 mēnešu periodā no alternatīvā statusa iegūšanas dienas. Ja bēglis vai alternatīvo statusu ieguvusi persona strādā, pabalstu maksā ne ilgāk par trim mēnešiem no dienas kopš darba ņēmēja vai pašnodarbinātā statusa iegūšanas. Pabalstu neizmaksā par laika posmu, kad persona atrodas ilgstošas sociālās aprūpes vai sociālās rehabilitācijas institūcijā, kuras pakalpojumu pilnībā finansē no valsts vai pašvaldības budžeta. Pabalsta izmaksas periodā persona, sasniedzot pilngadību, ir tiesīga atlikušo laikposmu saņemt pabalstu kā pilngadīga persona – 139 eiro mēnesī.

Pēc reģistrēšanās NVA nepilngadīgajam ir iespēja pieteikties un apmeklēt bezmaksas **latviešu valodas kursus** un, kad valodas zināšanas ir atbilstošas, apmeklēt citus izglītojošos pasākumus profesionālo prasmju attīstīšanai. Par NVA pasākumu apmeklēšanu, nepilngadīgais saņem stipendiju. Latviešu valodas kursus piedāvā lielāko pilsētu pašvaldības vai nevalstiskās organizācijas.

Paralēli nepilngadīgais var apmeklēt un iesaistīties nevalstisko organizāciju rīkotajos integrācijas pasākumos.

Pēc bēgļa vai alternatīvā statusa iegūšanas, persona var saņemt **sociālā darbinieka un sociālā mentora atbalstu** līdz brīdim, kad tiek izpildīts individuālais sociālekonomiskās iekļaušanas plāns, bet ne ilgāk kā 12 mēnešus pēc statusa iegūšanas dienas. Sociālais darbinieks izstrādā individuālus sociālekonomiskās iekļaušanas plānus un koordinē to izpildi. Savukārt, sociālais mentors nodrošina praktisku atbalstu sociālekonomiskās iekļaušanas plāna izpildē, veidojot personas izpratni par dzīvi Latvijā un sabiedrībā, palīdzot reālās dzīves situācijās apgūt ikdienas nepieciešamās prasmes, rosinot attīstīt jaunas iemaņas, kā arī sniedzot atbalstu ikdienas situāciju risināšanā.

Integrācijas pasākumi tiek pielāgoti vajadzībām, kas izriet no personas statusa:

Patvēruma meklētāja statuss	Starptautiskās aizsardzības statuss
• apzinātas pamatvajadzības, • apmeklēti humānās palīdzības centri, • sniegts atbalsts ikdienas situāciju risināšanā, • pavadīti uz medicīnas iestādēm, • sekots līdzī valodu un integrācijas programmu apmeklējumam, • sniegta izpratne par dzīvi Latvijā, • ikdienišķu prasmju apguve.	• atbalsts reģistrējoties NVA, • apmeklēti darba devēji, • sekots līdzī latviešu valodas apguvei, • meklēts mājoklis, • reģistrācija pie ģimenes ārsta, • deklarēta dzīvesvieta, • reģistrācija sociālajā dienestā, • konta atvēršana, • bērnu iekārtošana pirmsskolas izglītības iestādēs, • kārtoti dažādi dokumenti atkarībā no katras situācijas individuāli.

Biedrība “Patvērums ”Drošā māja”” 2016.gadā izstrādāja informatīvo materiālu bērniem par Latviju arābu, dari, franču un latviešu valodās. Pateicoties šim materiālam, nepilngadīgajiem šobrīd ir iespēja iegūt informāciju savā dzimtajā vai viņam saprotamā valodā, kā arī radošā veidā uzzināt par Latviju un apgūt latviešu valodu.⁴²

Ņemot vērā, ka katram nepilngadīgajam bez pavadības bāriņtiesa ir iecēlusi aizbildni, kurš pārstāv bērnu personiskajās un mantiskajās attiecībās, ievērojot bērna labākās intereses, tad līdz pilngadības sasniegšanai aizbildnis uzrauga nepilngadīgā integrācijas gaitu. Aizbildnis seko līdzī nepilngadīgā uzvedībai sabiedrībā,

⁴² Izstrādāts informatīvs materiāls par Latviju bērniem arābu, dari, franču un latviešu valodās. - Pieejams: <http://www.patverums-dm.lv/lv/izstradats-informativs-materials-par-latviju-berniem-arabu-dari-francu-un-latviesu-valodas/810>

sekmēm skolā un ja nepieciešams attiecīgi reaģē, nodrošinot nepilngadīgā dalību integrācijas pasākumos skolā, NVA vai kādā nevalstiskā organizācijā.

Tabula 3-1

NEPILNGADĪGO PERSONU BEZ PAVADĪBAS INTEGRĀCIJĀ IESAISTĪTĀS IESTĀDES

Atbildīgā iestāde	Iestādes apraksts	Galvenās funkcijas
Valsts vai pašvaldības izglītības iestāde	Akreditēta valsts vai pašvaldības izglītības iestāde, kas īsteno vispārējās obligātās izglītības programmu.	Izglītības iestāde nodrošina nepilngadīgajam individuālas nodarbtības latviešu valodas apguvei un īsteno valsts finansētos atbalsta pasākumus obligātās pamatizglītības ieguvei.
Nodarbinātības valsts aģentūra	Nodarbinātības valsts aģentūra īsteno valsts politiku bezdarba samazināšanas un bezdarbnieku, darba meklētāju un bezdarba riskam pakļauto personu atbalsta jomā, organizējot aktīvos nodarbinātības pasākumus un preventīvos bezdarba samazināšanas pasākumus. Bezdarbniekiem un darba meklētājiem nodrošina apmācību iespējas prasmju attīstīšanai un kvalifikācijas pilnveidošanai.	Ja nepilngadīgais bez pavadības neiegūst izglītību klātienē, tad NVA var reģistrēt personu kā darba meklētāju vai bezdarbnieku, lai persona saņemtu pabalstu uzturēšanās izmaksu segšanai un būtu tiesīga apmeklēt aģentūras organizētos latviešu valodas apguves kursus. Sniedz informatīvu atbalstu bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu par Nodarbinātības valsts aģentūras sniegtajiem pakalpojumiem un atbalstu darba meklēšanā, kā arī sniedz īsu informāciju par izglītības, mājokļa un sociālā atbalsta jautājumiem. ⁴³
Kultūras ministrija	Kultūras ministrija ir atbildīga par valsts integrācijas politikas izstrādi un ieviešanu. Kopā ar Kultūras ministriju saliedētas sabiedrības veidošanas procesā iesaistās arī Izglītības un zinātnes ministrija, Ārlietu ministrija, Labklājības ministrija, Vides un reģionālās attīstības ministrija, Iekšlietu ministrija, Aizsardzības ministrija un Sabiedrības integrācijas fonds, kā arī nevalstiskās organizācijas.	Organizē un pārrauga Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda projektu konkursus. Projektos iekļautas aktivitātes, kas vērstas un integrāciju. Nodrošina Konsultatīvās padomes trešo valstu pilsoņu integrācijai darbību. Padomes mērķis ir veicināt diskusiju un sadarbību starp institūcijām trešo valstu pilsoņu integrācijas jomā, sekmēt viņu un viņus pārstāvošo nevalstisko organizāciju līdzdalību valsts politikas veidošanā sabiedrības integrācijas jomā.
Sabiedrības integrācijas fonds	Sabiedrības integrācijas fonda (SIF) mērķis ir finansiāli atbalstīt un veicināt sabiedrības integrāciju. SIF	Organizē un pārrauga Eiropas Sociālā fonda projektu konkursus.

⁴³ Izveidots buklets bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu "Pirmie soļi ceļā uz darbu". - Pieejams: <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=2&mid=2&txt=4570&from=0>.

	atbalsta arī publiskā un nevalstiskā sektora attīstības programmu un projektu īstenošanu. SIF īsteno valsts budžeta, Eiropas Savienības politiku instrumentu un ārvalstu finanšu palīdzības finansētās programmas.	
Biedrība “Patvērums “Droša māja””	Biedrība "Patvērums „Droša māja”” ir dibināta 2007. gada 6. augustā ar mērķi attīstīt atbalsta pakalpojumus cilvēku tirdzniecībā cietušām personām un legālajiem imigrantiem, tai skaitā, patvēruma meklētājiem, bēgļiem un personām, kurām piešķirts alternatīvais statuss.	Nodrošina atbalsta pakalpojumus legālajiem imigrantiem. Sniedz informāciju ^{44, 45} un regulāras konsultācijas trešo valstu pilsoņiem un viņu ģimenes locekļiem par aktuāliem integrācijas jautājumiem (izglītību, nodarbinātību, veselības aprūpi u.c.). Sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojumu nodrošināšana patvēruma meklētājiem un personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu

3.1. Tiesības uz veselības aprūpes pakalpojumiem

Atbilstoši spēkā esošai kārtībai līdz 2017.gada 31.decembrim visiem bērniem, neatkarīgi no statusa, līdz 18 gadu vecumam valsts apmaksāja visus neatliekamās palīdzības pakalpojumus, akūto saslimšanu ārstēšanu un plānveida palīdzību, tai skaitā līdz 18 gadu vecumam nav jāmaksā par ģimenes ārsta aprūpi un mājas vizītēm, ja pacienta dzīvesvieta ir ģimenes ārsta pamatdarbības teritorijā (teritorijā, kurā ārsts veic savu darbību). Bērniem līdz 18 gadiem valsts apmaksā arī zobārstniecības pakalpojumus. Bez maksas tiek veikta vakcinācija arī atbilstoši Vakcinācijas kalendāram⁴⁶.

No 2018.gada 1.janvāra valsts obligātās veselības apdrošināšanas ietvaros nepilngadīgām personām bez pavadības, ir tiesības papildus valsts apmaksātās medicīniskās palīdzības minimumam⁴⁷ saņemt primāros, sekundāros un terciāros veselības aprūpes pakalpojumus, kā arī ambulatorajai ārstēšanai paredzētās zāles un medicīniskās ierīces, līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai. Sasniedzot 18 gadu vecumu, persona var saņemt valsts apmaksātu profesionāla psihologa konsultāciju.

Ja persona ir atzīta par cilvēku tirdzniecības upuri, viņa ir tiesīga saņemt valsts apmaksātus sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, kurus sniedz nevalstiskās organizācijas – patvērums “Droša māja” un biedrība

44 Aktualizēta mājaslapa www.beglis.lv, kurā informācija pieejama 6 valodās. Mājaslapai ir divas galvenās mērķauditorijas un uzdevumi: viena no mājaslapas funkcijām ir veidot izpratni par bēgļiem, nodrošinot iespēju Latvijas iedzīvotājiem iegūt informāciju par dažādiem ar bēgļu iekļaušanu Latvijas sabiedrībā aspektiem. Otra mērķauditorija ir bēgļi, kuri ar mājaslapas starpniecību var saņemt atbildes uz viņus interesējošiem jautājumiem.

45 Informatīvie materiāli, <http://www.beglis.lv/lv/informativie-materiali>

46 https://www.isl.edu.lv/files/vakcinācijas_kalendars_printejams_2016.pdf

47 Valsts apmaksātās medicīniskās palīdzības minimumā ietilpst šādi veselības aprūpes pakalpojumi:

- 1) neatliekamā medicīniskā palīdzība;
- 2) dzemdību palīdzība;
- 3) ģimenes ārsta sniegtie veselības aprūpes pakalpojumi (tai skaitā diagnostiskie izmeklējumi ārstniecības nodrošināšanai atbilstoši ģimenes ārsta kompetencei), kā arī ģimenes ārsta izrakstītās ambulatorajai ārstēšanai paredzētās zāles un medicīniskās ierīces;
- 4) veselības aprūpes pakalpojumi, kas saistīti ar tādu slimību ārstniecību, kurām ir nozīmīga ietekme uz sabiedrības veselības rādītājiem vai kuras apdraud sabiedrības veselību (tai skaitā psihiskas slimības, tuberkuloze), kā arī šo slimību ambulatorajai ārstēšanai paredzētās zāles un medicīniskās ierīces saskaņā ar normatīvajiem aktiem par ambulatorajai ārstēšanai paredzēto zāļu un medicīnisko ierīču iegādes izdevumu kompensācijas kārtību.

"Centrs "Marta". Pakalpojumi ietver individuālās sociālā darbinieka, psihologa, jurista, ārstniecības personas un citu speciālistu konsultācijas atbilstoši personas vajadzībām, kā arī atbalstu kriminālprocesā, drošo patvērumu, transporta izmaksas un citu palīdzību, lai sekmētu klientu reintegrāciju sabiedrībā un darba tirgū.

Nepilngadīgā bērna aizbildņa pienākums ir sekot līdzi bērna veselības stāvoklim un nodrošināt bērnam ģimenes ārsta sniegtos pakalpojumus.

Ja nepilngadīgais bez pavadības ir ievietots ilgstošas sociālās aprūpes vai sociālās rehabilitācijas iestādē, tad uz vietas ir medicīniskais personāls, kurš uzrauga bērna veselības stāvokli un nodrošina attiecīgu veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanu.

Ja nepilngadīga persona bez pavadības ir uzsākusi pamatizglītības vai vispārējās vidējās/profesionālās izglītības iegūvi un to turpina arī pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas, un ir izmitināta bērnu aprūpes iestādē vai audžuģimenē, valsts atlīdzina pašvaldībai izdevumus par šīs personas izmitināšanu bērnu aprūpes iestādē vai audžuģimenē līdz tā mācību gada beigām, kurā persona sasniegusi pilngadību.

3.2. Tiesības uz izglītību

Nepilngadīgās personas bez pavadības, kurām ir derīga patstāvīgā vai termiņuzturēšanās atļauja, iekļaujas vispārējā izglītības sistēmā un izglītību iegūst vispārējās izglītības iestādē, iegūstot pamatizglītību, vidējo izglītību vai profesionālo vidējo izglītību. Pamatizglītība Latvijā ir obligāta. Pamatizglītības programmas apguvi bērni Latvijā sāk no 6 vai 7 gadu vecuma, tās ilgums ir 9 gadi.

Trešo valstu pilsoņi, kuriem ir derīga termiņuzturēšanās atļauja, par augstākās izglītības programmu apguvi maksā saskaņā ar noslēgto līgumu ar attiecīgo izglītības iestādi.

Ja citas valsts pilsonis, kurš iepriekš nav ieguvis izglītību Latvijā, ir pieteikts uzņemšanai izglītības iestādē, tad ar izglītības iestādes direktora rīkojumu izveido izglītojamā mācību sasniegumu vērtēšanas komisiju triju pedagogu sastāvā, lai novērtētu personas valodu prasmes, līdz šim apgūto mācību saturu un mācību sasniegumus. Ņemot vērā iepriekš apgūtā mācību satura pēctecību, nepilngadīgo uzņem viņa vecumam un vajadzībām atbilstošā klasē. Ņemot vērā statistikas rādītājus, Latvijā līdz šim nav bijis nepieciešams izstrādāt specializētas latviešu valodas apguves programmas nepilngadīgajiem bez pavadības.

Ja nepilngadīga persona bez pavadības ir uzsākusi apmeklēt vispārējās izglītības iestādi, tad viņam tiek nodrošinātas individuālas nodarbības latviešu valodas apguvei, tajā skaitā izsniegts mācību grāmatu komplekts. Atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem Nr. 591 "Kārtība kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības iestādēs un speciālajās pirmskolas izglītības grupās un atskaitīti no tām, kā arī pārcelti uz nākamo klasi"⁴⁸ ar izglītības iestādes direktora rīkojumu nosaka viena līdz triju mācību gadu laikā īstenojamais valsts finansētais atbalsta pasākums obligātās pamatizglītības ieguvei – latviešu valodas prasmes pilnveidei un mācību priekšmetu "Latviešu valoda" vai "Literatūra", vai "Latviešu valoda un literatūra", "Sociālās zinības", "Latvijas vēsture", kā arī to mācību priekšmetu apguvei, kuri atšķiras Latvijas un izglītojamā iepriekš apgūtajā izglītības programmā.

Savukārt, ja nepilngadīga persona bez pavadības neapgūst pamatizglītības vai vidējās izglītības programmu klātienē un NVA ir reģistrējies kā darba meklētājs vai bezdarbnieks, tad viņam ir iespēja apmeklēt aģentūras organizētos latviešu valodas kursus, kuri notiek vienotās grupās ar pieaugušajiem. Ja ir iespējams nokomplektēt, tad personām ar bēgļa un alternatīvo statusu, latviešu valodas apguve notiek bez starpniekvalodas. Par kursu apmeklēšanu nepilngadīgais ir tiesīgs saņemt stipendiju.

⁴⁸ 2015.gada 13.oktobra Ministru kabineta noteikumi Nr.591 Kārtība kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības iestādēs un speciālajās pirmskolas izglītības grupās un atskaitīti no tām, kā arī pārcelti uz nākamo klasi,- Latvijas Vēstnesis Nr. 217 (5535), 05.11.2015. – [stājas spēkā 06.11.2015.]

Bāriņtiesas likums paredz, ka, pēc tam kad bez vecāku gādības palikušais bērns ieguvis vispārējo pamatizglītību, bāriņtiesa sadarbībā ar aizbildni, audžuģimeni vai ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas vadītāju izvērtē bez vecāku gādības palikušā bērna tālākās izglītības iespējas.

Pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas nepilngadīgais bez pavadības, ja viņam ir derīga uzturēšanās atļauja, var pabeigt uzsākto vispārējās vidējās vai profesionālās izglītības ieguvu.

2017. gada 12. maijā Rīgā notika starptautiska konference “Formālā un neformālā izglītība imigrantu integrācijā”, ko rīkoja biedrība „Patvērums „Drošā māja””. Imigranti ir klātesoši visos Latvijas izglītības sistēmas līmeņos - no bērnu audzināšanas līdz pat doktorantūrai. Konferencē mērķis bija izvērtēt - vai Latvijas izglītības sistēma ir tam pilnībā gatava, vai imigrantu vajadzības ir pietiekami apzinātas, un vai Latvijā pietiekamā apjomā un kvalitātē sagatavo speciālistus darbam ar šo klientu grupu.⁴⁹

3.3. Tiesības uz nodarbinātību

Saņemot termiņuzturēšanās atļauju, nepilngadīgam trešās valsts pilsonim bez pavadības tiek piešķirtas tiesības uz nodarbinātību bez ierobežojumiem tiktāl, cik to pieļauj Darba likuma normas attiecībā uz bērnu un pusaudžu nodarbināšanu.

Ja nepilngadīga persona bez pavadības nav izmitināta bērnu aprūpes iestādē un neapgūst pamatizglītību klātienē, tad viņš no 15 gadu vecuma ir tiesīgs reģistrēties kā bezdarbnieks⁵⁰ vai darba meklētājs⁵¹ NVA, lai saņemtu tās sniegtos atbalsta pasākumus darba meklēšanā.

Pēc reģistrēšanās personai tiek piešķirts savs nodarbinātības konsultants, kurš palīdz katram individuāli piemērot nepieciešamos atbalsta pasākumus. Darba meklēšanas atbalsta pasākumi⁵² ir bezdarbnieka individuālā darba meklēšanas plāna izstrāde, bezdarbnieka profilēšana (klasifikācija secīgi iesaistei aktīvajos nodarbinātības pasākumos), piemērota darba noteikšana, informēšana par darba meklēšanas metodēm, darba meklēšanas pienākuma izpildes pārbaude un citi aktīvu darba meklēšanu veicinoši pasākumi, kas motivē bezdarbniekus un darba meklētājus aktīvāk meklēt darbu un iekļauties darba tirgū.

Papildus bezdarbniekiem un darba meklētājiem ir pieejamas individuālas karjeras konsultācijas, kuru laikā tiek noteikta profesionālā piemērotība, apmācības spēju izvērtējums pirms iesaistīšanās kursos un pārkvalifikācijas pasākumos. Karjeras konsultanta uzdevums ir arī sniegt psiholoģisko atbalstu un izglītēt personu karjeras izvēles un plānošanas jautājumos.

Sākotnēji NVA piedāvā apgūt latviešu valodu bezmaksas kursos. Kad ir apgūta latviešu valoda pamata (A) līmenī, var sākt izmantot citus NVA pakalpojumus (konkurētspējas paaugstināšanas pasākumi, neformālā izglītība, praktiskā apmācība pie darba devēja, profesionālās pilnveides izglītības programmas, algoti pagaidu sabiedriskie darbi). Piemēram, tiek piedāvāta iespēja apmeklēt profesionālās izglītības kursus, kur var praktiski apgūt kādu no piedāvātajām profesijām, piemēram, drēbnieks, galdnieks, metinātājs. Ja pēc kursu beigšanas sekmīgi nokārto eksāmenu, tad iegūst apliecību par profesionālo kvalifikāciju un var strādāt konkrētajā profesijā.

⁴⁹ <http://www.patverums-dm.lv/lv/informacijas-centrs-imigrantiem> (skat. 17.11.2017.)

⁵⁰ Tiesības uz bezdarbnieka statusu ir personai, kura: nestrādā; meklē darbu; ir darbaspējīga un gatava nekavējoties stāties darba attiecībās; ir sasniegusi 15 gadu vecumu; nav uzņēma pamatizglītības vai vidējās izglītības programmā klātienē; neveic komercdarbību vai tās komercdarbība apturēta saskaņā ar normatīvajiem aktiem; neatrodas ieslodzījuma vietā, izņemot brīvības atņemšanas soda izciešanu atklātā cietumā, vai ilgstošas sociālās aprūpes vai sociālās rehabilitācijas institūcijā, kurā pakalpojumus pilnībā finansē no valsts vai pašvaldības budžeta.

⁵¹ Tiesības uz darba meklētāja statusu ir personai, kura: nestrādā; meklē darbu; ir darbaspējīga un gatava nekavējoties stāties darba attiecībās; ir sasniegusi 15 gadu vecumu; neveic komercdarbību vai kuras komercdarbība ir apturēta saskaņā ar normatīvajiem aktiem; nav uzņēma pamatizglītības programmā klātienē.

⁵² Darba meklēšanas atbalsta pasākumi, <http://nva.gov.lv/index.php?cid=433&mid=314&txt=3469>

NVA piedāvā vienas vai vairāku dienu kursus, seminārus un lekcijas (5–36 akadēmiskās stundas), piemēram, par biznesa plāna izstrādi, e-pakalpojumu lietošanu, CV un pieteikuma vēstuli sagatavošanu, kas kopumā palīdzēs veiksmīgāk atrast darbu.

Jauniešiem bezdarbniekiem ir pieejamas īpašas atbalsta programmas, lai veicinātu jauniešu iesaistīšanos darba tirgū. Paredzēts, ka piemērotus apmācību vai nodarbinātības pakalpojumus jaunieši saņems četru mēnešu laikā kopš reģistrēšanās bezdarbnieka statusā.

Jauniešiem tiek piedāvāta iespēja izglītības iestādēs gan teorētiski, gan praktiski iepazīt trīs profesionālās izglītības programmas no NVA piedāvātā saraksta. Katru izglītības programmu var izmēģināt divas nedēļas, lai varētu vieglāk izvēlēties turpmāko izglītības un profesionālās darbības jomu. Darbnīcās var piedalīties jaunieši bezdarbnieki vecumā no 15 līdz 24 gadiem, kuri nav ieguvuši profesionālo izglītību un nav iepriekš strādājuši kādā profesijā. Programma ilgst 6 nedēļas. Jaunieši bezdarbnieki vecumā no 18 līdz 24 gadiem var iegūt darba pieredzi, strādājot nevalstiskajās organizācijās sabiedrības labā. Darbs ir piecas dienas nedēļā ne mazāk kā 4 stundas un ne vairāk kā 8 stundas dienā atbilstoši darba laika grafikam, kas noteikts līgumā ar jauniešu bezdarbnieku. Jaunieši bezdarbnieki vecumā no 18 līdz 29 gadiem, kuri ir ieguvuši arodizglītību, profesionālo vai augstāko izglītību, var iegūt pirmo darba pieredzi pie darba devēja. Ikmēneša darba alga jauniešiem par pilnu darba laiku ir ne mazāka par valstī noteikto minimālo darba algu. Jauniešus nenodarbina nekvalificētos un mazkvalificētos darbos. Uzņēmīgākajiem jauniešiem NVA piedāvā atbalstu pašnodarbinātības vai komercdarbības uzsākšanai.

Attiecībā uz **nodarbinātības ierobežojumiem** Latvijas pilsoņiem un nepilngadīgiem trešo valstu pilsoņiem ir spēkā vienādi nosacījumi. Bērnu un pusaudžu nodarbināšana ir pieļaujama, tikai strikti ievērojot Darba likumā un citos normatīvajos aktos noteiktās prasības.

Bērns Darba likuma izpratnē ir persona, kura ir jaunāka par 15 gadiem vai kura līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai turpina iegūt pamatizglītību. Savukārt, pusaudzis ir persona vecumā no 15 līdz 18 gadiem, kurš neiegūst pamatizglītību.

Latvijā ir aizliegts:

- pastāvīgā darbā nodarbināt bērnus;
- nodarbināt pusaudžus darbos īpašos apstākļos, kas saistīti ar paaugstinātu risku viņu drošībai, veselībai, tikumībai un attīstībai.

Izņēmuma gadījumā bērnus vecumā no 13 gadiem, ja aizbildnis devis rakstveida piekrišanu, drīkst nodarbināt no mācībām brīvā laikā, nekavējot bērna izglītošanos un noteiktos darbos, kas nav kaitīgi bērna drošībai, veselībai, tikumībai un attīstībai.

Darba likums⁵³ nosaka regulējumu personām, kuras ir jaunākas par 18 gadiem, attiecībā uz viņu darba laiku, atpūtas laiku un darba samaksu. Personām, kuras ir jaunākas par 18 gadiem spēkā ir sekojoši nodarbinātības ierobežojumi:

- personām, kuras ir jaunākas par 18 gadiem, tiek noteikta piecu dienu darba nedēļa;
- bērnus, kuri ir sasnieguši 13 gadu vecumu, nedrīkst nodarbināt 1) ilgāk par divām stundām dienā un vairāk par 10 stundām nedēļā, ja darbs tiek veikts mācību gada laikā, 2) ilgāk par četrām stundām dienā un vairāk par 20 stundām nedēļā, ja darbs tiek veikts laikā, kad izglītības iestādē ir brīvlaiks, bet, ja bērns jau sasniedzis 15 gadu vecumu, - ne ilgāk par septiņām stundām dienā un ne vairāk par 35 stundām nedēļā;
- pusaudžus nedrīkst nodarbināt ilgāk par septiņām stundām dienā un vairāk par 35 stundām nedēļā;
- ja personas, kuras ir jaunākas par 18 gadiem, papildus darbam turpina iegūt pamatizglītību, vidējo izglītību vai profesionālo izglītību, tad mācībās un darbā pavadītais laiks saskaitāms kopā un tas nedrīkst pārsniegt septiņas stundas dienā un 35 stundas nedēļā;

⁵³ Darba likums, - Latvijas Vēstnesis 105 (2492), 06.07.2001.- [stājas spēkā 01.06.2002.]

- ja personas, kuras jaunākas par 18 gadiem, tiek nodarbinātas pie vairākiem darba devējiem, darba laiks summējas;

- ir aizliegts virsstundu darbā, nakts laikā (no 20:00 līdz 06:00) un nedēļas atpūtas laikā nodarbināt personas, kas ir jaunākas par 18 gadiem.

Darba likums personām, kas ir jaunākas par 18 gadiem paredz īpašus nosacījumus. Piemēram, šīm personām nenosaka pārbaudes laiku, noslēdzot darba līgumu, un personām pirms pieņemšanas darbā ir jāveic medicīniska apskate, kura ir obligāta ik gadu līdz 18 gadu sasniegšanai. Darba devējam pirms darba līguma noslēgšanas ir pienākums informēt aizbildni par darba vides riska novērtējumu un darba aizsardzības pasākumiem attiecīgajā darba vietā.

2002.gada 8.janvārī Ministru kabinets ir izdevis noteikumus Nr.10 "Noteikumi par darbiem, kuros atļauts nodarbināt bērnus vecumā no 13 gadiem"⁵⁴, kas nosaka darbus, kuros atļauts nodarbināt bērnus vecumā no 13 gadiem, ja aizbildnis devis rakstisku piekrišanu. Atbilstoši minētajiem noteikumiem bērnus vecumā no 13 gadiem ir atļauts nodarbināt šādos darbos:

1. dārzu ravēšana un laistīšana;
2. ražas novākšana;
3. ziedu novākšana;
4. ārstniecības augu vākšana;
5. augļu, dārzeņu un ogu iepakojšana;
6. koku, ziedu un augu stādīšana un kopšana;
7. stādu sagatavošana;
8. mājdzīvnieku barošana, apkopšana un ganīšana, ja darbs nenotiek vietās, kurās mākslīgi apsēklo un aplecina dzīvniekus, un ja darbs nav saistīts ar plēsīgu dzīvnieku, vaislas ērzeļu un buļļu kopšanu;
9. nemehanizēta siena sagatavošana;
10. laukumu un skvēru sakopšana;
11. tīrās veļas šķirošana un gludināšana;
12. mājstrādnieka darbu veikšana;
13. kantoru, viesnīcu, kafejnīcu un citu līdzīgu telpu uzkopšana;
14. transportlīdzekļu, logu un citu priekšmetu mazgāšana, ja darbs nav saistīts ar dažādu tilpņu un iekārtu attīrīšanu, kā arī cauruļu, krāšņu, gāzes vadu un ventilācijas iekārtu tīrīšanu;
15. kurjera darbu veikšana;
16. preču iesaiņošana un iepakojšana;
17. etiķešu līmēšana uz precēm un izstrādājumiem;
18. apavu tīrīšana un citu vienkāršu ielu pakalpojumu sniegšana (plakātu līmēšana, logu mazgāšana, izsūtāmā pienākumu veikšana);
19. preču piegādāšana mājās;
20. pārtikas un nepārtikas preču pārdošana uz ielām.

2002.gada 28.maijā ir pieņemti Ministru kabineta noteikumi Nr.206 "Noteikumi par darbiem, kuros aizliegts nodarbināt pusaudžus, un izņēmumi, kad nodarbināšana šajos darbos ir atļauta saistībā ar pusaudža profesionālo apmācību"⁵⁵.

⁵⁴ Ministru kabineta noteikumi Nr.10 "Noteikumi par darbiem, kuros atļauts nodarbināt bērnus vecumā no 13 gadiem", - Latvijas Vēstnesis 6 (2581), 11.01.2002.- [stājas spēkā 01.06.2002.]

⁵⁵ Ministru kabineta noteikumi Nr.2016 "Noteikumi par darbiem, kuros aizliegts nodarbināt pusaudžus, un izņēmumi, kad nodarbināšana šajos darbos ir atļauta saistībā ar pusaudžu profesionālo apmācību", Latvijas Vēstnesis 82 92657), 31.05.2002.- [stājas spēkā 01.06.2002.]

3.4. Sociālā labklājība

Papildus nepilngadīgajam bez pavadības nodrošinātajiem ārpusģimenes aprūpes pakalpojumiem (aprūpe audžuģimenē, pie aizbildņa vai bērnu aprūpes iestādē), sociālais dienests, individuāli izvērtējot nepilngadīgā vajadzības, var piešķirt nepieciešamos sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību.

Ja pašvaldība, kuras teritorijā ir deklarēta nepilngadīgā dzīvesvieta, no fiziskajām personām vai institūcijām saņēmusi informāciju par personu, kurai varētu būt nepieciešams sociālās aprūpes, sociālās rehabilitācijas pakalpojums vai sociālā palīdzība, pašvaldībai ir pienākums likumā "Par sociālo drošību"⁵⁶ noteiktajā kārtībā pārbaudīt saņemto informāciju, izvērtēt personas vajadzības pēc sociālajiem pakalpojumiem⁵⁷ un sociālās palīdzības⁵⁸ un informēt šo personu vai tās likumisko pārstāvi par tiesībām un iespējām saņemt sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību, kā arī kārtību, kādā sociālie pakalpojumi vai sociālā palīdzība saņemama.

Ārpusģimenes aprūpē esošam bērnam, **sasniedzot pilngadību**, rodas tiesības uz atbalstu saistībā ar patstāvīgas dzīves uzsākšanu. Īpašas sociālās garantijas ir saistītas ar izglītības ieguves turpināšanu. Kopumā ir konstatējams zināms finansiālā atbalsta pieaugums. Pabalsts uzturēšanās izdevumu segšanai pilngadīgā bēglim vai personai ar alternatīvo statusu ir lielāks nekā nepilngadīgai personai (pilngadīgai personai – 139,00 euro mēnesī; nepilngadīgai personai – 97,00 euro mēnesī).

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā iezīmējās izteiktākas atšķirības starp nepilngadīgajiem bez pavadības, kuriem piešķirts bēgļa vai alternatīvais statuss:

Nepilngadīgie bez pavadības, kam piešķirts bēgļa statuss	Nepilngadīgie bez pavadības, kam piešķirts alternatīvais statuss	Nepilngadīgie bez pavadības, kuri nav iesnieguši iesniegumu bēgļa vai alternatīvā statusa saņemšanai, vai statuss atteikts
Vienlīdzīgs pakalpojumu un finansiālā atbalsta apmērs – valsts un pašvaldības sociālie pabalsti ⁵⁹	Tiesības saņemt sociālās aprūpes pakalpojumus (ārpusģimenes aprūpes pakalpojumi bērnu aprūpes iestādēs) un noteiktus sociālās rehabilitācijas pakalpojumus. Pēc pilngadības sasniegšanas: Pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai, patversmes un naktspatversmes pakalpojumi, kā arī sociālā dienesta informācija un konsultācijas; Pašvaldības piešķirts dzīvokļa pabalsts, tādā kārtībā un	Garantētas tiesības tikt pasargātiem no vardarbības un ekspluatācijas un, ja tie kļuvuši par šādu noziedzīgu nodarījumu upuriem, tiesības saņemt sociālās rehabilitācijas pakalpojumu.

⁵⁶ Likums par sociālo drošību, - Latvijas Vēstnesis 144 (427), 21.09.1995.; [stājas spēkā 05.10.1995.]

⁵⁷ **Sociālie aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumi:** mērķis ir nodrošināt dzīves kvalitātes nepazemināšanos personai, kura vecuma vai funkcionālo traucējumu dēļ to nevar nodrošināt pati saviem spēkiem. Sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniegšanas mērķis ir novērst vai mazināt invaliditātes, darbnespējas, brīvības atņemšanas soda izciešanas, atkarības vai vardarbības un citu faktoru izraisītās negatīvās sociālās sekas personas dzīvē.

⁵⁸ **Sociālā palīdzība:** mērķis ir sniegt materiālu atbalstu trūcīgām, maznodrošinātām un krīzes situācijā nonākušām ģimenēm (personām), lai nodrošinātu to pamatvajadzības un veicinātu darbaspējīgo personu līdzdarbību savas situācijas uzlabošanā.

⁵⁹ Šāds vienlīdzīgs garantiju apjoms izriet no tā apstākļa, ka bērnam, kuram piešķirts bēgļa statuss, ir pastāvīgā uzturēšanās atļauja⁶⁰, kas rada bērnam tiesības uz pastāvīgu dzīvesvietu Latvijā. Gan valsts, gan pašvaldības sociālo pabalstu saņemšanas galvenais kritērijs ir pastāvīgas dzīvesvietas esamība.

	apmērā, kāds noteikts attiecīgās pašvaldības iedzīvotājiem.	

4. NEPILNGADĪGO PERSONU BEZ PAVADĪBAS ATGRIEŠANA

Saskaņā ar Imigrācijas likumu par katru ārzemnieku, kurš nelikumīgi uzturas valstī, jāpieņem atgriešanas lēmums. Šis nosacījums attiecināms arī uz nepilngadīgo bez pavadības, par kuru pieņemts lēmums atteikt piešķirt bēgļa vai alternatīvo statusu un viņam nav cita likumīgā pamata uzturēties Latvijā. Šādos gadījumos izbraukšanas rīkojuma izsniegšana ir Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (PMLP) kompetencē. Gadījumā, ja šādam ārzemniekam izdod izbraukšanas rīkojumu, viņam piedāvā un, ja viņš izrāda vēlmi, viņu atgriezt brīvprātīgās atgriešanās programmas ietvaros.

Gadījumā, ja ir konstatēts nepilngadīgs trešās valsts pilsonis bez pavadības, Valsts robežsardze sadarbībā ar citām iesaistītajām iestādēm - bāriņtiesa, Ārlietu ministrija, trešās valsts konsulārās vai diplomātiskās pārstāvniecības vai kompetentās iestādes (readmisijas līguma piemērošanas ietvaros) veic pasākumus par viņa ģimenes locekļu, likumiskā pārstāvja vai specializētas iestādes, kas ievēro bērna tiesības un intereses, meklēšanu. Sākotnēji informāciju par nepilngadīgā ārzemnieka ģimenes locekļiem vai likumisko pārstāvi iegūst no paša ārzemnieka paskaidrojuma. Minētajā gadījumā no nepilngadīgā ārzemnieka iegūto informāciju izmanto identificēšanai un ģimenes locekļu meklēšanai. Izvērtējot bērna labākās intereses, var tikt pieņemts lēmums par nepilngadīgā atpakaļ apvienošanu ar ģimenes locekļiem viņa mītnes valstī vai kādā no ES dalībvalstīm. Savukārt īpašos gadījumos, ievērojot bērna labākās intereses, kad ģimenes apvienošana ir pretrunā ar bērna labākajiem interesēm, viņa izraidīšanu atliek un izskata jautājumu par viņa likumīgo statusu Latvijā vai nodod viņu pilsonības valsts kompetentajām iestādēm.

Imigrācijas likumā ir noteikts, ka atgriešanas procedūras laikā nepilngadīgo bez pavadības personiskajās un mantiskajās attiecībās pārstāv bāriņtiesa vai ieceltais aizbildnis, vai bērnu aprūpes iestādes vadītājs. Pieņemot atgriešanas lēmumu attiecībā uz nepilngadīgo ārzemnieku bez pavadības, kompetentā iestāde ņem vērā likumiskā pārstāvja viedokli. Nepilngadīgais ārzemnieks bez pavadības un viņa likumiskais pārstāvis tiek sistemātiski informēti par izraidīšanas procedūras organizēšanas posmiem, par iespējamā atbalsta atgriešanai saņemšanu un pasākumiem, kas veicina veiksmīgu atgriešanu. Tāpat nepilngadīgajam bez pavadības tiek nodrošinātas vajadzības un garantijas izraidīšanas procedūras organizēšanas un īstenošanas laikā. Viņš un viņa likumiskais pārstāvis tiek informēti par ģimenes locekļu meklēšanas rezultātiem un tās gaitu, tai skaitā par nodošanas iespējām kādam no vecākiem vai likumiskajam pārstāvim vai specializētai iestādei galamērķa valstī.

Tabula 4-1
PAR NEPILNGADĪGAS PERSONAS BEZ PAVADĪBAS ATGRIEŠANU
ATBILDĪGĀS INSTITŪCIJAS

Atbildīgā institūcija	Institūcijas apraksts	Galvenās funkcijas
Valsts robežsardze	Robežsardze ir iekšlietu ministra pārraudzībā esoša tiešās pārvaldes iestāde. Robežsardze ir bruņota, un tās funkcijas ir valsts robežas neaizskaramības nodrošināšana un nelegālās migrācijas novēršana.	- Nepilngadīgā konstatēšana, aizturēšana; - aizturētā izmitināšana, - bāriņtiesas pārstāvja pieaicināšana, - identifikācija, - procesuālās darbības, kas saistītas ar piespiedu izraidīšanas nodrošināšanu; - ģimenes locekļu meklēšana;

		- nepilngadīgā nodošanas organizēšana un īstenošana atgriešanas galamērķa valstī.
Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde	PMLP ir iekšlietu ministra pārraudzībā esoša iestāde, kuras kompetencē ietilpst personu apliecināšanu un ceļošanas dokumentu izdošana, ledzīvotāju reģistra uzturēšana un valsts migrācijas politikas īstenošana, t.sk. repatriācijas un patvēruma politikas izstrādāšana un realizēšana, personu tiesiskā statusa noteikšana, naturalizācija u.c.	Lēmuma pieņemšana savas kompetences ietvaros par nepilngadīgā ārzemnieka bez pavadības atgriešanu vai izraidīšanu, - ja nepilngadīgo ārzemnieku bez pavadības nav iespējams izraidīt pieņem lēmumu par viņa tiesiskā statusa piešķiršanu Latvijas teritorijā.
Starptautiskās Migrācijas organizācijas Rīgas birojs	Starptautiskā Migrācijas organizācija ir galvenā starpvaldību humanitāra nepolitiska organizācija, kas darbojas migrācijas jomā.	Nodrošina nepilngadīgā ārzemnieka daļību Atbalstītās brīvprātīgās atgriešanās programmā.
Bāriņtiesa	Bāriņtiesa ir novada vai republikas pilsētas pašvaldības izveidota aizbildnības un aizgādības iestāde, kas prioritāri nodrošina bērna vai aizgādībā esošās personas tiesību un tiesisko interešu aizsardzību.	Pārstāv nepilngadīgā bez pavadības labākās intereses, mantiskās un personiskās intereses kopš likumiskā pārstāvja nozīmēšanas līdz izceļošanai.
Tiesībsarga birojs	Tiesībsargs ir Saeimas ievēlētā amatpersona, kas rūpējas par to, lai Latvijā tiktu ievērotas cilvēktiesības un lai valsts pārvalde un pašvaldības ievērotu labas pārvaldības principu. Tiesībsarga birojs savā darbībā ir neatkarīgs un pakļaujas vienīgi likumam.	Novēro ārzemnieku piespiedu izraidīšanu, piedalās nepilngadīgo ārzemnieku bez pavadības faktiskajās piespiedu izraidīšanas operācijās un kontrolē vai nepilngadīgais ārzemnieks bez pavadības tiek nodots saskaņā ar Atgriešanas direktīvas 10.panta 2.punktā noteikto

Nepilngadīgā izraidīšanas procedūras organizēšanas laiks galvenokārt ir atkarīgs no tā, vai ārzemnieks ir identificēts⁶⁰ un vai ir iespējams nodrošināt viņa nodošanu ģimenes loceklim, likumiskajam pārstāvim vai specializētai iestādei galamērķa valstī. Aizkavēšanās izraidīšanas procedūras īstenošanā var rasties arī gadījumā, ja attiecīgās valsts vēstniecība ilgi veic pārbaudes par ārzemnieka valstisko piederību ar mērķi noformēt viņam ceļošanas dokumentu. Gadījumos, ja trešās valsts kompetentās iestādes nav atvērtas sadarbībai, izraidīšanas īstenošanu var aizkavēt nepilngadīgā nodošanas pilsonības valstī organizēšana.

Organizējot nepilngadīgā atgriešanu, sākotnēji tiek izvērtēta iespēja nodrošināt nepilngadīgajam ārzemniekam bez pavadības, iespēju brīvprātīgi atgriezties, tai skaitā izmantojot Atbalstītās brīvprātīgās atgriešanas programmu. Vienlaicīgi kompetentajai iestādei, kas pieņem atgriešanas lēmumu (PMLP un Valsts robezsardze),

⁶⁰ Ja gada laikā nebija iespējams noskaidrot nepilngadīgā ārzemnieka, kas nav sasniedzis 10 gadu vecumu, identitāti, viņam piešķir jaunu identitāti. Ja nepilngadīgais ārzemnieks ir vecumā no 10 līdz 16 gadiem un viņa identitāte nav noskaidrota, pēc pilngadības sasniegšanas viņam piešķir jaunu identitāti. Nepilngadīgu ārzemnieku, kuram ir piešķirta jauna identitāte, pēc pieciem gadiem pēc tās piešķiršanas, var adoptēt. Nepilngadīgs ārzemnieks var lūgt Latvijas pilsonību, ja viņš nepārtraukti uzturējies Latvijā ar termiņuzturēšanās atļauju vismaz piecus gadus pirms pēdējās termiņuzturēšanās atļaujas termiņa beigām.

ir tiesības atcelt tās pieņemto lēmumu par ārzemnieka piespiedu izraidīšanu un pieņemt izbraukšanas rīkojumu, ja ārzemnieks, attiecībā, uz kuru pieņemts lēmums, pieteicies uz brīvprātīgās atgriešanās programmu.

Starptautiskās Migrācijas organizācijas (SMO) Rīgas birojs sniedz **brīvprātīgās atgriešanās** pakalpojumus, pamatojoties uz SMO principiem un attiecīgiem priekšrakstiem. Būtiskākais ir pārliecināties, ka nepilngadīgā atgriešana uz izcelsmes valsti atbilst bērna labākajām interesēm. Atbildīgie biroja darbinieki pārliecinās, ka izcelsmes valstī viņu sagaidīs vecāki vai pilnvarota persona. Izmantojot Brīvprātīgās atgriešanās palīdzības programmu, nepilngadīgais kā atgriešanās pabalstu var saņemt 100 eiro skaidrā naudā.

Lai novērstu iespējamās neregulārās nodarbinātības, ekspluatācijas un izmantošanas riskus, SMO Rīgas birojs arī sniedz nepilngadīgām personām bez pavadības reintegrācijas palīdzību vismaz 18 mēnešu garumā pēc atgriešanās izcelsmes valstī. Izmantojot Reintegrācijas programmas atbalstu, persona var saņemt 600 eiro reintegrācijas pabalstu precēm un pakalpojumiem.

Imigrācijas likumā ir noteikti apstākļi, kas pamato ārzemnieka, tai skaitā nepilngadīga bez pavadības, **piespiedu izraidīšanu**. Izvērtējot Imigrācijas likumā noteiktos apstākļus, kas pamato bēgšanas risku vai izvairīšanos no izraidīšanas procedūras, kā arī ārzemnieka īpašības, Latvijas kompetentā iestāde var pieņemt lēmumu izraidīt nepilngadīgo ārzemnieku bez pavadības piespiedu kārtā. Pirms izraidīšanas procedūras nepilngadīgajam nodrošina visas garantijas un ievēro viņa vajadzības. Tāpat izraidāmajam nepilngadīgajam nodrošina pavadību līdz galamērķa valstij un organizē viņa nodošanu ģimenes loceklim, likumiskajam pārstāvim, pārstāvim, kas uzrauga bērnu tiesību ievērošanu šajā valstī. Eksperti norāda, ka dažos gadījumos ir apgrūtināta nepilngadīgā nodošanas organizēšana galamērķa valstī, jo trešās valsts kompetentās iestādēs nav atvērtas sadarbībai.

Ņemot vērā to, ka ārzemnieku piespiedu izraidīšanu novēro Tiesībsarga birojs, kurš piedalās nepilngadīgo ārzemnieku bez pavadības faktiskajās piespiedu izraidīšanas operācijās un kontrolē vai nepilngadīgais ārzemnieks bez pavadības tiek nodots saskaņā ar Atgriešanas direktīvas 10.panta 2.punktā noteikto, situācija, kad nepilngadīgais ārzemnieks tiek izmitināts nepiemērotajās uzņemšanas telpās galamērķa valstī, netiek pieļauta.

Nepilngadīgā ārzemnieka turpmāku uzraudzību pēc viņa izraidīšanas uz trešo valsti var veikt SMO projekta ietvaros, kas saistīts ar atbalsta sniegšanu brīvprātīgajā atgriešanās un reintegrācijā.

Gadījumos, kad nepilngadīgo bez pavadības **nav iespējams atgriezt** viņa izcelsmes valstī pēc negatīva lēmuma viņa patvēruma lietā, PMLP amatpersona informē nepilngadīgā likumisko pārstāvi par iespēju pieteikties termiņuzturēšanās atļaujai uz humāniem apsvērumiem līdz situācijas maiņai izcelsmes valstī vai uzņemtajā valstī. Šādā situācijā personai ir jāuzrāda derīgs personu apliecinošs dokuments. Ja šī dokumenta nepilngadīgajam nav, viņam ir jāsadarbojas ar kompetentajiem konsulārajiem dienestiem, lai to saņemtu.

Gadījumā, kad personai tuvojas 18 gadi un viņa apmeklē skolu vai pastāv citi humānie apsvērumi, personai var pagarināt izceļošanas termiņu uz laiku, kas nav ilgāks par 1 gadu. Ja nepilngadīga ārzemnieka, kurš bija aizturēts, izraidīšana ir atlikta, viņu atbrīvo. Bāriņtiesa nodrošina šāda neaizturēta nepilngadīgā izmitināšanu bērnu aprūpes iestādē, kurā viņš saņem aprūpi atbilstoši savai garīgajai un fiziskajai attīstībai, t.sk. veselības aprūpi, izglītību, vai arī pie aizbildņa vai audžuģimenē.

Savukārt, ja nepilngadīgais ir akreditētas vispārējās izglītības iestādes audzēknis, viņš var, uzturoties Latvijas teritorijā, noformēt uzturēšanās atļauju saistībā ar mācībām.

5. NEPILNGADĪGO PERSONU BEZ PAVADĪBAS BĒGŠANA

Latvijā nepilngadīgos trešo valstu pilsoņus bez pavadības konstatē, galvenokārt pēc nelikumīgas ārējas robežas šķērsošanas. Lielākajā daļā gadījumu nepilngadīgie, kuri netika aizturēti un tika ievietoti bērnu aprūpes iestādē, patvaļīgi to atstāja, lai dotos tālāk uz citu ES dalībvalsti, jo Latvija nav viņu mērķa valsts.

Latvijas praksē ir daudz gadījumu, kad izraidīšanas procedūras ietvaros aizturētais⁶¹ ārzemnieks iesniedz patvēruma pieteikumu, zinot to, ka patvēruma procedūrā ir citi aizturēšanas pamatojumi, kā rezultātā viņš tiek atbrīvots no aizturēšanas centra. Parasti pēc atbrīvošanas no aizturēšanas centra vai pēc neaizturēta nepilngadīgā ārzemnieka bez pavadības izmitināšanas bērnu aprūpes iestādē viņš 1-5 dienu laikā atstāj šo iestādi, nesagaidot lēmumu viņa lietā.

Gadījumā, ja ir konstatēta nepilngadīgā bez pavadības bēgšana, iestāde, kurā tika izmitināts nepilngadīgais, paziņo par to Valsts robežsardzei un Valsts policijai. Tiesībsargājošas iestādes veic meklēšanas pasākumus sadarbībā ar citām iesaistītajām iestādēm (valsts un nevalstiskajām organizācijām). Informācija par nepilngadīgas personas pazušānu tiek operatīvi nosūtīta kaimiņvalstīm, izmantojot nacionālos koordinācijas centrus un kontaktpunktus uz Latvijas iekšējām robežām.

Saskaņā ar Ministru kabineta 2015.gada 30.jūnija noteikumu Nr.367 "Nacionālais numerācijas plāns" Latvijā kā Eiropas Savienības elektronisko sakaru saskaņotais pakalpojums ar sociālo vērtību izveidots **Palīdzības dienests pazudušu bērnu meklēšanai**, kurš pieņem zvanus par pazudušiem bērniem un nodod šo informāciju policijai un sniedz padomu un atbalstu personām, kas atbildīgas par pazudušo bērnu; sniedz atbalstu izmeklēšanā. Pakalpojums pieejams nepārtraukti (t. i., visā valstī 24 stundas diennaktī, 7 dienas nedēļā). Pakalpojuma tālruna numurs ir 116 000. Par pakalpojumu atbildīgā institūcija ir Iekšlietu ministrija.

Ārpusģimenes aprūpes pakalpojuma sniedzējam ir pienākums nekavējoties ziņot Valsts policijai par bērna pazušānu. Bez vēsts pazudušo meklēšanu Valsts policija veic saskaņā ar iekšējo normatīvo aktu – personu meklēšanas noteikumiem. Policijas iestādē nogādā bērnu, kurš patvaļīgi aizgājis no ģimenes, aizbildņa, audžuģimenes vai bērnu aprūpes iestādes.

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 67.² pantu ir izveidota **Nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēma**⁶², kurā ir iekļauta bērnu tiesību aizsardzībai nepieciešamā informācija, integrējot valsts un pašvaldību institūciju, kā arī ārstniecības personu informāciju par nepilngadīgajiem, kuriem vajadzīgs atbalsts, un gadījumiem, kad veicami preventīvi pasākumi bērnu tiesību aizsardzībai.

Saskaņā ar Latvijas normatīvajiem aktiem, bērnu aprūpes centra vai audžuģimenes patvaļīga atstāšana nav iemesls uzturēšanās atļaujas anulēšanai.

---

⁶¹ Ievērojot nacionālo tiesisko regulējumu, pirkstu nospiedumus noņem un iekļauj informācijas sistēmā tikai nepilngadīgajam, kurš ir aizturēts (aizturēšana atļauta no 14 gadu vecuma).

⁶² Minētās sistēmas mērķis ir veicināt bērnu tiesību un interešu aizsardzību, nodrošinot nepieciešamās informācijas apstrādi un sekmējot starpinstitūciju sadarbību šādos jautājumos:

- 1) nepilngadīgā tiesību un interešu aizstāvība;
- 2) nepilngadīgā tiesību un interešu nodrošināšanas uzraudzība;
- 3) profilaktiskais darbs;
- 4) sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu nodrošināšana;
- 5) noziedzīgu nodarījumu un citu likumpārkāpumu novēršana un atklāšana;
- 6) nepilngadīgā meklēšana;
- 7) administratīvo sodu, kriminālsodu, drošības līdzekļu un audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu izpildes nodrošināšana;
- 8) izlīgumu īstenošana un izvērtēšanas ziņojumu sagatavošana par probācijas klientu.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Latvijas tiesību akti

- Bāriņtiesas likums, - Latvijas Vēstnesis, 107 (3475), 07.07.2006., Ziņotājs, 15, 10.08.2006.- [stājas spēkā 01.01.2007.]
- Bērnu tiesību aizsardzības likums, - Latvijas Vēstnesis, 199/200 (1260/1261), 08.07.1998.- [stājas spēkā 22.07.1998.]
- Darba likums, - Latvijas Vēstnesis 105 (2492), 06.07.2001.- [stājas spēkā 01.06.2002.]
- Imigrācijas likums. – Latvijas Vēstnesis, 169, 20.11.2002. – [stājās spēkā 01.05.2003.]
- Likums par sociālo drošību,- Latvijas Vēstnesis 144 (427), 21.09.1995.; [stājas spēkā 05.10.1995.]
- Patvēruma likums.- Latvijas Vēstnesis, 2 (5574), 05.01.2016.- [stājas spēkā 19.01.2016.]
- Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums,- Latvijas Vēstnesis, 168 (2743), 19.11.2002.- [stājas spēkā 01.01.2003.]
- Veselības aprūpes finansēšanas likums.- Latvijas Vēstnesis 259 (6086), 31.12.2017..- [stājas spēkā 01.01.2018.]
- Ministru kabineta noteikumu Nr.173 “Noteikumi par kārtību, kādā apgūst speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā, šo zināšanu saturu un apjomu” 7.punkts
- Ministru kabineta noteikumi Nr.10 “Noteikumi par darbiem, kuros atļauts nodarbināt bērnus vecumā no 13 gadiem”, - Latvijas Vēstnesis 6 (2581), 11.01.2002.- [stājas spēkā 01.06.2002.]
- Ministru kabineta noteikumi Nr.2016 “Noteikumi par darbiem, kuros aizliegts nodarbināt pusaudžus, un izņēmumi, kad nodarbināšana šajos darbos ir atļauta saistībā ar pusaudžu profesionālo apmācību”, Latvijas Vēstnesis 82 92657), 31.05.2002.- [stājas spēkā 01.06.2002.]
- Ministru kabineta noteikumi Nr.591 Kārtība kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības iestādēs un speciālajās pirmskolas izglītības grupās un atskaitīti no tām, kā arī pārcelti uz nākamo klasi,- Latvijas Vēstnesis Nr. 217 (5535), 05.11.2015. – [stājas spēkā 06.11.2015.]
- Ministru kabineta noteikumi Nr.302 “Noteikumi par vienreizējo finansiālo atbalstu un pabalstu uzturēšanās izmaksu segšanai bēglim un alternatīvo statusu ieguvušai personai.- Latvijas Vēstnesis 114 (5941), [stājas spēkā 09.06.2017.]
- Ministru kabineta rīkojums Nr.114 ‘Par koncepciju “Par adopcijas un ārpusģimenes aprūpes sistēmu pilnveidošanu”’.-Latvijas Vēstnesis, Nr.50 (5368), 11.03.2015.-[stājas spēkā 09.03.2015.]
- Ministru kabineta noteikumi Nr.288 “Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības saņemšanas kārtība”, - Latvijas Vēstnesis 63 (3847), 23.04.2008., [stājas spēkā 24.04.2008.]

Literatūra

Latvijas Republikas tiesībsarga 2015.gada ziņojums. Rīga, 2016. Pieejams <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/petijumi-un-publikacijas/gadazinojumi/gada-zinojumi>
Ziņojums par migrācijas un patvēruma situāciju Latvijā 2016.gadā, pieejams http://www.emn.lv/wp-content/uploads/APR_2016_part2_LATVIA_LV.pdf

Pamatnostādnes sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.–2020.gadam, pieejams http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates2/Impam_290713_sp.pdf

Metodiskie ieteikumi “Bērnu vislabākās intereses - http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/metodiskie_ieteikumi_/?doc=4063&page=

Starptautiskā bērnu aizsardzība: praktiskās vadlīnijas speciālistiem, kuri uzrauga bērnus, kas šķērso robežas, un atbildīgajām valsts amatpersonām - http://www.childrenatrisk.eu/public/PROTECT/PROTECT_Practical_Guide_9_Nov_2016_FINAL_LV.pdf

Labklājības ministrijas pārskati par ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniegšanu 2016.gadā, statistiskā informācija, kas apkopota no pašvaldību un citu organizāciju bērnu sociālās aprūpes centriem/finanšu līdzekļu izlietojums uz vienu personu (bez humānās palīdzības un kapitālieguldījumiem), www.lm.gov.lv/upload/statistika/a/ilgst_aprupe_2016_07.xls

Valentīna Gluščenko, Sociālā dienesta un bāriņtiesas sadarbība bērnu ārpusģimenes aprūpē deinstitucionalizācijas procesa ietvaros, http://www.lm.gov.lv/upload/socialais_darbs/sanaksmes/barintiesa_sd_seminari_2016.pdf (29.11.2017.)

Pētījums “Nepilngadīgie bez pavadības Latvijā”, http://www.nvo.lv/site/attachments/28/04/2016/Nepilngadigie_bez_pavadibas_Latvija_1.pdf

Projekta “ProGuard” mājas lapa: <http://www.childrenatrisk.eu/projects-and-publications/proguard/>.

Informatīvs materiāls par Latviju bērniem arābu, dari, franču un latviešu valodās. - Pieejams: <http://www.patverums-dm.lv/lv/izstradats-informativs-materials-par-latviju-berniem-arabu-dari-francu-un-latviesu-valodas/810>

Pirmie soļi ceļā uz darbu. <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=2&mid=2&txt=4570&from=0>

Informatīvie materiāli, <http://www.beglis.lv/lv/informativie-materiali>

Informācijas centrs iebrucējiem, <http://www.patverums-dm.lv/lv/informacijas-centrs-imigrantiem>

Darba meklēšanas atbalsta pasākumi, <http://nva.gov.lv/index.php?cid=433&mid=314&txt=3469>